

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ,
ПСИХОЛОГІЇ ТА БЕЗПЕКИ**

Кафедра менеджменту та економічної безпеки

**ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ ТА МЕТОДОЛОГІЯ РОЗСЛІДУВАНЬ
НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ В УКРАЇНІ**

кваліфікаційна робота
здобувач вищої освіти
2 курсу заочної форми навчання
ДЕХТЯР Крістіна Сергіївна

Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент
ГОБЕЛА Володимир Володимирович

Рецензент
доктор економічних наук, професор

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

«__» травня 2025 р., протокол № __

завідувач кафедри менеджменту
та економічної безпеки

_____КОПИТКО М. І.

Львів
2025

АНОТАЦІЯ

ДЕХТЯР К. С. Правові передумови та методологія розслідувань незаконного збагачення в Україні. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2025.

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретико-методичні та правові засади протидії незаконному збагаченню в Україні. Проведено історико-ретроспективний аналіз антикорупційної діяльності. Проаналізовано систему протидії незаконному збагаченню в Україні в розрізі макроекономічних показників та показників діяльності державного органу фінансового моніторингу. Запропоновано основні напрями удосконалення системи протидії незаконному збагаченню та системи фінансового моніторингу загалом.

Ключові слова: незаконне збагачення, фінансова розвідка, нелегальні фінансові операції, легалізація незаконних доходів, безпекова діяльність.

ABSTRACT

DEKHTIAR K. S. Legal Prerequisites and Methodology of Investigations of Illicit Enrichment in Ukraine. – Manuscript.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 072 "Finance, banking, insurance and stock market". – Lviv State University of Internal Affairs of the MIA of Ukraine, Lviv, 2025.

The qualification work examines the theoretical and methodological principles of combating illicit enrichment in Ukraine. A historical and retrospective analysis of anti-corruption policy is conducted. The system of combating illicit enrichment in Ukraine is analyzed in terms of macroeconomic indicators and indicators of the state financial monitoring body. The main directions of improving the system of combating illicit enrichment and the financial monitoring system in general are proposed.

Keywords: illicit enrichment, financial intelligence, illegal financial transactions, money laundering, security activities.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗБАГАЧЕННЮ В УКРАЇНІ	6
1.1. Досвід регламентації кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в історичній ретроспективі	6
1.2. Правова характеристика незаконного збагачення в Україні.....	14
1.3. Компаративний аналіз законодавчого регулювання відповідальності за незаконне збагачення в зарубіжних країнах	20
Висновки до розділу 1.....	25
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗБАГАЧЕННЮ.....	27
2.1. Макроекономічний аналіз системи протидії незаконному збагаченню ..	27
2.2. Ефективність системи фінансового моніторингу в протидії незаконному збагаченню в Україні	32
2.3. Діяльність антикорупційних органів в протидії незаконному збагаченню	38
Висновки до розділу 2.....	45
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗБАГАЧЕННЮ	48
3.1. Зарубіжний досвід протидії незаконному збагаченню в правовому полі	48
3.2. Напрями удосконалення системи протидії незаконному збагаченню в Україні	53
Висновки до розділу 3.....	59
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66

ВСТУП

Актуальність теми. Забезпечення ефективної роботи системи, що покликана протидіяти незаконному збагаченню, а особливо правові аспекти такого роду діяльності, становлять важливий аспект державної політики. Це допомагає зміцнити фінансову безпеку країни, особливо на тлі сучасних умов, коли обсяги нелегального збагачення окремих осіб «кидає корупційний відбиток», на усю фінансову та політичну системи, а також є вагомою перешкодою для отримання міжнародної політичної, військової та фінансової підтримки. Відповідно, дослідження правових передумов та методології розслідування незаконного збагачення в Україні є актуальним напрямом наукових розвідок.

Науковими дослідженнями у сфері протидії незаконному збагаченню та функціонуванню фінансової розвідки держави присвячені праці багатьох науковців, зокрема: Аркуша Л. І., Акімова О. В., Гаєвський І. М., Глущенко О. О., Гобела В. В., Мельник С. І., Копиця І. М., Смагло О. В., Кравчук А. О., Куришко О. О., Москаленко Н. В., Павлов Д. М., Петрук О. М., Левківська К. Д., Романько П. С., Сербина О. Г., Синявська О. О., Хвалінський С. О., Франчук В. І.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є розробка теоретичних та практичних аспектів удосконалення системи протидії незаконному збагаченню шляхом підвищення ефективності діяльності фінансової розвідки держави та удосконалення правових засад її діяльності. Задекларована мета дослідження потребувала реалізації низки завдань дослідження, зокрема:

- встановити особливості системи протидії незаконному збагаченню;
- провести правову характеристику незаконного збагачення в Україні;
- здійснити макроекономічний аналіз системи протидії незаконному збагаченню;
- визначити ефективність системи фінансового моніторингу в процесі протидії незаконному збагаченню;

- проаналізувати зарубіжний досвід організації фінансової розвідки;
- запропонувати напрями удосконалення системи протидії незаконному збагаченню в Україні.

Об'єктом дослідження є система протидії незаконному збагаченню.

Предметом дослідження є правові та організаційні засади діяльності фінансової розвідки у сфері протидії незаконному збагаченню.

Методи дослідження. Для реалізації мети та завдань дослідження було використано низку загальнонаукових методів досліджень: метод теоретичного, критичного та компаративного аналізу, синтезу, статистичні методи, графічні методи, дедукція та індукція, метод теоретичного узагальнення, тощо.

Наукова новизна одержаних результатів:

- дістали подальший розвиток заходи протидії незаконному збагаченню шляхом розробки пропозицій щодо удосконалення діяльності Державної служби фінансового моніторингу України, що передбачають відповідні правові передумови та ґрунтуються на використанні зарубіжного досвіду.

Основний зміст роботи. У першому розділі проаналізовано теоретичні аспекти протидії незаконному збагаченню в Україні.

У другому розділі проведено аналіз ефективності національної системи протидії незаконному збагаченню в Україні.

У третьому розділі розглянуто світовий досвід організації фінансової розвідки, запропоновано основні шляхи протидії незаконному збагаченню в Україні.

Структура роботи: Кваліфікаційна робота складається із анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (40 найменувань на 5 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 70 сторінок, із них основний текст – 60 сторінок, який містить 15 рисунків та 2 таблиці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗБАГАЧЕННЮ В УКРАЇНІ

1.1. Досвід регламентації кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в історичній ретроспективі

Історико-ретроспективний аналіз відповідальності за незаконне збагачення на теренах України розпочнемо із досвіду Київської Русі. У слов'янських правових документах термін "хабар" згадується вже в IV столітті, а в середньовічній мові він називався "посул". Традиція вручення подарунків та підношень особам при владі існувала впродовж усіх часів. З утворенням централізованого управлінського апарату на Русі сформувалася бюрократія, представлену посадовцями, які отримували оплату з державної казни. Формування цього системного апарату відбувалося поетапно [8]. Витоки українського права традиційно пов'язують із становленням Київської Русі. У Київській Русі в XI–XIV століттях важливим джерелом права була "Руська Правда", яка збереглася у кількох версіях: короткій, просторовій і скороченій з просторової. Ці правові документи фіксували імунні привілеї феодалів та їхню можливість користуватися працею залежних людей, одночасно накладаючи певні обмеження на лихварство [9].

Аналіз правового визначення хабарництва в Україні слід почати з розгляду традиційних суспільних відносин, які відображали законний характер таких дій. Як наслідок, визнання хабарництва злочином відбулося лише наприкінці XV – на початку XVI століть. У цьому контексті, з формуванням феодального устрою Київської Русі, в системі місцевого управління з'явилися воєводи та намісники, які представляли центральну владу. Їхнє утримання з державної казни не було передбачене, тому єдиним джерелом їхніх доходів виступала грошова винагорода або "утримання", яку надавало місцеве населення за виконання чиновниками своїх обов'язків.

Воєводи та намісники часто зловживали владними повноваженнями, вимагаючи додаткові винагороди понад установлені норми, таким чином збагачуючись за рахунок жителів [16].

Першим напівлегальним проявом хабарництва було "кормління" – система, за якою чиновники утримувалися за рахунок населення певної території. З часом ситуація почала змінюватися через централізацію держави та реформу управлінської системи, яка стала більш професійною, за рахунок переходу від тимчасової служби до постійної. Це означало, що чиновники почали отримувати платню з державного бюджету. Однак, поряд з державним фінансуванням, залишалася і приватна винагорода – "посул", яка тепер сприймалася як додатковий дохід. Така додаткова винагорода залишалася соціально прийнятною завдяки давній традиції утримання чиновників за рахунок населення [8].

У цей період зміни в суспільних відносинах привели до змін у правовій регламентації, що спричинило появу нових законодавчих актів – Судебників 1497 та 1550 років. Ці документи включали заборони на посули, переважно у сфері судочинства, і відокремлювали такі поняття, як "підкуп", "мздоїмство" та "лихоїмство". Однак вони не врахували кілька ключових аспектів, зокрема, недоліки у впровадженні суворих санкцій за отримання посула, а також нечіткість у визначенні суб'єктивного складу і форм прояву таких дій.

Починаючи з XVI століття, на деяких українських територіях під час Литовсько-Польської доби почали діяти Литовські статuti, які не містили норм про відповідальність державних посадовців за хабарництво. Проте Литовський статут 1566 року запроваджував кримінально-правовий захист правосуддя, забороняючи неправильний або хабарницький розгляд судових справ. На територіях заходу України, приєднаних до Польщі, таких як Галицька, Львівська, Перемишльська, Сяноцько-Холмська, Подільська та Белзька землі, з 1433 року застосовувалося польське земське право. Серед важливих збірників польського законодавства були Вислицький статут 1347 року, Вартський статут 1420–1423 років та Збірник польських законів 1782

року. Ці документи також не передбачали санкцій для державних посадовців за хабарництво або незаконне збагачення [9].

Проблема хабарництва була актуальною і в законодавчих актах козацької доби. З утворенням у XVI–XVII століттях Запорозької Січі та впровадженням полкового устрою в Україні, всі питання охорони і правопорядку перейшли під контроль отаманів і гетьманів. Кримінальні справи розглядалися полковими суддями і писарями на замовлення полковників і гетьманів. У мирний час вирішення питань часто залежало від козацької громади, тоді як під час військових дій влада гетьманів і отаманів ставала необмеженою, що дозволяло навіть стратити за злочини, скоєні в поході. Закони та судова система Війська Запорозького мали демократичний характер, водночас окремі правові акти робили старшину та шляхту фактично недоторканими. Разом із тим, правові документи гетьманської ери XVII–XVIII століть уперше вводять відповідальність за неправосудні рішення і хабарництво, що свідчить про зміну суспільних ідеологій і зміцнення кримінально-правового захисту правосуддя [16].

За часів окупації Радянською владою Українських територій на них поширювалися норми тоталітарного правового-режиму радянської влади. Зокрема, Декрет Ради народних комісарів «Про хабарництво» від 08.05.1918 року став першим правовим документом у Радянській Україні, що передбачав кримінальну відповідальність за хабарництво. Згідно з цим декретом, спроба отримати або дати хабар прирівнювалася до злочину. У 1922 році Цивільний кодекс Української РСР вперше в історії країни закріпив на законодавчому рівні відповідальність за незаконне збагачення, визначивши обов'язок повернення такого збагачення: якщо особа отримала збагачення за рахунок іншого без достатньої законної або договірної підстави, вона зобов'язана його повернути. Також особа, яка незаконно збагатилася, мусить повернути або компенсувати всі доходи, які було отримано або можна було отримати з незаконно набутого майна з моменту, коли вона дізналася або мала дізнатися про незаконність свого збагачення [8].

У СРСР хабарництво вважалося проявом контрреволюційної діяльності, тому Кримінальний кодекс 1922 року передбачав розстріл як найсуворішу міру покарання за отримання хабаря. 8 червня 1927 року ВЦВК ухвалив нову редакцію Кримінального кодексу УРСР, у якому в розділі III «Урядові (службові) злочини» було виділено три статті для відповідальності за хабарництво. Черговий етап боротьби з хабарництвом відзначився прийняттям 28 грудня 1960 року нового Кримінального кодексу УРСР, в якому у главі VII «Службові злочини» було вже чотири статті, що стосувалися відповідальності за злочини, пов'язані з хабарництвом: ст. 168 «Одержання хабаря», ст. 169 «Посередництво в хабарництві», ст. 170 «Дача хабаря», ст. 171 «Провокація хабаря» [25].

Із здобуттям незалежності, в Україні почали формуватися нові підходи до правового регулювання щодо незаконного збагачення. Зокрема, прийняття нового Кримінального кодексу призвело до створення окремої глави, присвяченої злочинам, пов'язаним із службовою діяльністю. Після того, як 7 квітня 2011 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» № 3207-VI, криміналізували ряд діянь, включаючи незаконне збагачення, стаття 368-2 КК залишалася без змін до 2013 року. 18 квітня 2013 року було прийнято два закони № 221-VII і № 222-VII, що вносили зміни та доповнення до статті 368-2 КК. Закон № 221-VII, орієнтований на узгодження національного законодавства зі стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, змінив слово «хабарництва» на «зазначених у статті 368 цього Кодексу». Закон № 222-VII доповнив санкції за незаконне збагачення спеціальною конфіскацією та конфіскацією майна. Також друга частина статті була розширена спеціальною конфіскацією. 26 березня 2014 року до Верховної Ради України внесли проект Закону «Про Національне бюро антикорупційних розслідувань» № 4573, який пропонував змінити формулювання частини 1 статті 368-2 КК, вказуючи, що значним перевищенням вважається різниця між вартістю майна та законними

доходами особи, якщо вона дорівнює або перевищує її річний офіційний дохід за основним місцем роботи [23; 24; 31].

Цікавим є те, що згідно з висновком Головного науково-експертного управління від 17 квітня 2014 року, єдиним зауваженням щодо запропонованих змін стало необхідність замінити термін «близькі родичі» на «близькі особи». Проте, 17 квітня 2014 року, відповідно до інформації на офіційному веб-сайті Верховної Ради, цей законопроект не було включено до порядку денного. 7 квітня 2014 року до Верховної Ради було подано альтернативний проект Закону «Про Національну службу боротьби з корупцією» № 4573-1, основною метою якого було доповнити статтю новими складів злочину, пов'язаними з незаконним збагаченням – для службових осіб, що займають відповідальні або особливо відповідальні позиції. Однак цей законопроект також не був прийнятий. Проект Закону «Про Національне бюро антикорупційних розслідувань» від 24 квітня 2014 року № 4780 пропонував викласти формулювання частини 1 статті 368-2 КК в такій самій редакції, як і законопроект № 4573 від 26 березня 2014 року.

Слід зазначити, що доцільність внесення зазначених змін до статті 368-2 КК, на відміну від законопроекту № 4573 від 26 березня 2014 року, була детально обґрунтована в пояснювальній записці. У цій записці йшлося про те, що оновлення статті 368-2 КК необхідне для узгодження з положеннями статті 20 Конвенції ООН проти корупції. Відповідальність за незаконне збагачення вважається одним із найефективніших інструментів у боротьбі з корупцією, оскільки вона не залежить від виявлення конкретних корупційних злочинів і зосереджується на факті наявності надмірного майна в публічного службовця, джерела якого не можуть бути пояснені легальними доходами [38].

На думку авторів запропонованої редакції норми, що стосується незаконного збагачення, ця редакція не передбачає, що тягар доведення покладається на обвинуваченого – орган державного обвинувачення зобов'язаний надати всі необхідні докази кожного елемента складу злочину.

Проте цей законопроект також не здобув позитивної оцінки і не був прийнятий. Однак, коли стаття 368-2 КК уже була змінена, але ще не набула чинності, до Верховної Ради 27 грудня 2014 року був внесений законопроект № 16604, який пропонував нову редакцію статті 368-2 КК. Згідно з нею, говорилося про «одержання особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, необґрунтованого майна, а також про передачу такого майна близьким родичам, членам сім'ї чи пов'язаним особам, або допомогу в передачі зазначеного майна цим особам за відсутності ознак легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом». У цій статті під необґрунтованим майном розуміється майно, вартість якого перевищує триста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо законність джерела фінансування або іншого майна, використаного для його придбання, не підтверджена належним чином [29; 30; 31].

У пояснювальній записці до вищезгаданого законопроекту зазначалося, що в більшості випадків джерелом необґрунтованого збільшення майна посадової особи з державного органу чи підприємства може бути лише реалізація її публічних повноважень або привласнення державного майна [32]. Тому виявлення надмірних доходів чиновника викликає значні сумніви щодо його чесності. Проте далі вказувалося, що, враховуючи об'єктивні реалії в Україні (зокрема, що більшість громадян отримують зарплату неофіційно «в конверті»), багато людей не зможуть надати підтвердження джерела походження навіть незначних активів. З цієї причини пропонується запровадити кримінальну відповідальність за незаконне збагачення лише щодо придбання майна, вартість якого явно перевищує офіційні доходи особи, а не за купівлю будь-якого майна, стосовно якого не можна надати обґрунтування [34]. Тим часом таке пояснення не обґрунтовує необхідність прийняття нової редакції статті 368-2 КК [24].

Крім того, зазначене в пояснювальній записці про те, що більшість населення отримує заробітну плату неофіційно, не стосується публічних службовців, оскільки вони отримують винагороду виключно через офіційні

канали. Варто підкреслити, що 7 жовтня 2014 року у Верховній Раді розглядалися законопроекти щодо внесення змін до статті 368-2 КК, серед яких були "Про систему спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції" (реєстр. № 5085 від 16.09.2014 року) та "Про Національну службу боротьби з корупцією" (реєстр. № 5125-1 від 06.10.2014 року). У другому законопроекті зміни щодо незаконного збагачення переважно стосувалися питання диференціації кримінальної відповідальності залежно від спеціального суб'єкта, в той час як основний склад злочину відповідно до частини 1 статті 368-2 КК залишався незмінним. Згідно з офіційною інформацією на веб-сайті Верховної Ради, цей законопроект був знятий з розгляду 7 жовтня 2014 року. Перший законопроект № 5085 пропонував змінити формулювання частини 1 статті 368-2 КК на таке: «Набуття особою, яка уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність майна, вартість якого істотно перевищує доходи цієї особи, отримані із законних джерел, або передача такого майна близьким родичам» [24; 30; 31].

Згідно з поясненням до цієї статті, значним перевищенням вважається сума, яка в два або більше разів перевищує рівень доходу, вказаного в декларації про доходи, майно, витрати та фінансові зобов'язання за відповідний період, поданій особою відповідно до вимог Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» [1; 30]. Після отримання висновку Головного науково-експертного управління від 16 вересня 2014 року про відповідність проекту вимогам антикорупційного законодавства, а також зауважень з боку Головного юридичного управління від 14 жовтня 2014 року, текст законопроекту було змінено [19].

Після цього до Верховної Ради було подано текст законопроекту в оновленій версії для розгляду в другому читанні, який включав, серед іншого, проект Закону «Про систему спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції» та проект Закону «Про Національне антикорупційне бюро України». Проте формулювання статті 368-2 КК залишалася незмінною у

порівнянні з законопроектом, поданим на першому читанні. 14 жовтня 2014 року цей законопроект отримав позитивні відгуки і був включений до Закону «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII, який вніс зміни до статті 368-2 КК. В результаті, текст статті 368-2 КК був викладений у новій редакції [24].

Диспозиція сформулювалася таким чином: «Набуття особою, яка має повноваження виконувати функції держави або місцевого самоврядування, у власність майна, вартість якого значно перевищує доходи особи, отримані з легальних джерел, або передача такого майна близьким родичам». При цьому значним перевищенням вважається сума, що перевищує у два або більше рази розмір доходу, вказаного в декларації про доходи, майно, витрати та фінансові зобов'язання за певний період, поданій відповідно до вимог Закону України «Про запобігання корупції» [24].

Були внесені зміни і до санкцій статті, встановивши більш суворе покарання, зокрема виключивши штраф і обмеження волі, замінивши їх на позбавлення волі на визначений термін. Вказана норма діяла недовго, і вже 12 лютого 2015 року Верховною Радою було ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» № 198-VIII, згідно з яким стаття 368-2 КК була викладена в новій редакції, яка існувала до 26 листопада 2015 року. Зміни стосувалися предмета злочину, під яким слід розуміти активи значного розміру, законність набуття яких не підтверджена доказами [31]. При цьому активами значного розміру в цій статті вважаються грошові кошти або інше майно, а також доходи від них, якщо їх вартість перевищує одну тисячу неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [4].

Що стосується способу вчинення незаконного збагачення, то зміни торкнулися другої форми об'єктивної сторони злочину, що стосується передачі злочинцем активів іншим особам [40]. У новій редакції було криміналізовано дії, коли суб'єкт злочину передає такі активи будь-якій особі,

а не лише близьким родичам, як це передбачали попередні версії статті. Позитивним аспектом є те, що ця редакція значно розширила коло осіб, яким можуть передаватися активи, що, в свою чергу, розширило об'єктивну сторону розглядуваного злочину. 10 листопада 2015 року Верховна Рада ухвалила Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні» № 770-VIII, яким були внесені зміни до санкцій статті 368-2 КК, зокрема було виключено спеціальну конфіскацію як вид покарання за незаконне збагачення [18; 24; 31].

1.2. Правова характеристика незаконного збагачення в Україні

Збереження значного рівня корупції в Україні та її поширення як у приватному секторі, так і в державних установах та правоохоронних органах, загрожує національній безпеці й розвитку демократії в країні. Генеральна Асамблея ООН ухвалила Конвенцію ООН проти корупції 21 листопада 2003 року через стурбованість світової спільноти з приводу стрімкого зростання корупції в глобальному масштабі, яке перешкоджає демократичному розвитку та загрожує морально-етичним і гуманітарним принципам. У цій Конвенції визначаються цілі та основні терміни, перелічені заходи та окреслені дієві механізми боротьби з корупцією. 18 листопада 2006 року Україна ратифікувала цю Конвенцію через зростання суспільної небезпеки корупційних явищ, складність у протидії їх поширенню та важливість повернення засобів, отриманих від корупційних дій [21].

Стаття 20 Конвенції під назвою «Криміналізація та правоохоронна діяльність» містить норми щодо незаконного збагачення у своєму третьому розділі. Вона передбачає, що значне збільшення майна державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи та яке ця особа не може раціонально пояснити, вважається незаконним збагаченням. Ця норма з Конвенції ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року, що була ратифікована Законом

України від 18 жовтня 2006 року, запровадила кримінальну відповідальність за незаконне збагачення в законодавстві України з 1 січня 2010 року. Згідно з Конвенцією, умисне незаконне збагачення означає суттєве підвищення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і не піддається обґрунтуванню [7; 21].

Згідно з цим міжнародно-правовим документом, країна-учасниця Конвенції може розглядати питання про криміналізацію незаконного збагачення, якщо це не суперечить її конституції та основним принципам її правової системи. Встановлено, що ні Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією, ні Додатковий протокол до неї, який Україна ратифікувала 18 жовтня 2006 року, не включають криміналізацію незаконного збагачення як один із заходів для боротьби з корупцією на національному рівні.

Варто підкреслити, що ще до прийняття Конвенції держави мали розглянути можливість введення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, про що йдеться в статті 9 Міжамериканської конвенції проти корупції від 29 березня 1996 року та в статті 1 Конвенції [6; 21].

Закон України під номером 263 від 31 жовтня 2019 року, що набув чинності 28 листопада 2019 року, передбачає зміни до деяких законодавчих актів України, зокрема щодо конфіскації незаконних активів осіб, які мають повноваження виконувати функції держави або місцевого самоврядування, а також покарання за такі придбання. Цей закон доповнює Кримінальний кодекс України статтею 368-5 під назвою «Незаконне збагачення». Відповідно до цієї статті, незаконним збагаченням вважається отримання особою, якій доручено виконувати державні або місцеві обов'язки, активів, чия вартість перевищує 6000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та перевищує її законні доходи [5; 30].

Пункт 1 частини 1 статті 3 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» визначає осіб, які наділені повноваженнями для здійснення функцій держави чи місцевого самоврядування. Під отриманням

активів мається на увазі, коли особа, уповноважена на виконання державних або місцевих функцій, набуває активи у власність, а також коли інша фізична або юридична особа отримує ці активи, якщо було доведено, що це було зроблено за вказівкою особи, уповноваженої виконувати відповідні функції [31].

Активами вважаються кошти (включаючи готівкові, банківські рахунки або рахунки в інших фінансових установах), інше майно, майнові права, нематеріальні активи (зокрема, криптовалюта), скорочення фінансових зобов'язань, а також роботи чи послуги, отримані особами, які мають повноваження виконувати державні або місцеві обов'язки. Доходи, що надходять із законних джерел і є правомірними, визначено в пунктах 7 і 8 частини 1 статті 46 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», як такі, що вважаються законними доходами особи [30; 31].

Згідно із Законом, до законних доходів особи належать:

- заробітна плата (включаючи грошове забезпечення) як з основного місця роботи, так і з роботи за сумісництвом;
- гонорари;
- дивіденди;
- відсотки;
- роялті, а також платежі за використання, які «ліцензіат» виплачує «ліцензіару» (продавцю ліцензії) за поточну експлуатацію активів;
- страхові компенсації;
- благодійні пожертви;
- пенсії; подарунки;
- грошові активи;
- готівкові кошти;
- внески в кредитні спілки та інші небанківські фінансові установи; позики третім особам;
- кошти на банківських рахунках або ті, що зберігаються в банках;

- дорогоцінні (банківські) метали [31].

У кримінальному праві «корупція» зазвичай пов'язується з поведінкою посадових осіб, які зловживають своїм службовим становищем або владою для незаконного збагачення. Те, що корупція сприймається суспільством як повсюдна проблема, а досвід її викорінення зачіпає усі соціальні верстви, робить її особливо небезпечною для суспільства та держави. Державна політика, спрямована на запобігання та протидію корупції, включно з незаконним збагаченням, втілюється у різних формах, але найчастіше її реалізують через національне антикорупційне законодавство [24].

Закон України №1700-VII встановлює основні правові та організаційні принципи функціонування національної системи запобігання корупції. Він включає правові механізми для фінансового моніторингу майна осіб, уповноважених виконувати функції держави або місцевого самоврядування, та їхніх сімей, а також процедури запобігання корупційним діям [30].

Незаконне збагачення характеризується як придбання активів особою, яка має державні або місцеві повноваження, а також зменшення її боргових зобов'язань. Перша група активів включає ті, чия вартість перевищує одну тисячу неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Друга група відноситься до незаконного збагачення службовців, що займають відповідальні посади, а третя – до службовців на особливо відповідальних посадах або з великими обсягами збагачення.

Стаття 368-5 Кримінального кодексу України передбачає покарання за незаконне збагачення у вигляді ув'язнення на термін від п'яти до десяти років, з заборonoю займатися певною діяльністю чи обіймати певні посади до трьох років. Можна подати позов до суду про визнання активів необґрунтованими з їх наступною конфіскацією на користь держави [17]. В судових справах інтереси держави представляє прокурор Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Прокурори Генеральної прокуратури України звертаються з позовами до суду і виступають від імені держави за дорученням Генерального прокурора у випадках, що стосуються необґрунтованих активів працівників

Національного антикорупційного бюро України, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або активів, які були набуті іншими особами, відповідно до положень цієї статті. Вищий антикорупційний суд розглядає такі справи про визнання активів необґрунтованими та їх конфіскацію в інтересах держави, згідно зі статтею 23 Цивільного процесуального кодексу України [24].

Заява про те, що незаконне збагачення, яке здійснюється в інтересах конкретної особи в обмін на матеріальні переваги, може порушити права третьої особи, є цілком обґрунтованою. Політичні, економічні, соціальні та територіальні аспекти життя України зазнали негативного впливу від збройної агресії з боку Росії. Однією з найсерйозніших наслідків війни стало зростання рівня корупції в економічному та соціальному житті. Конфлікт призвів до руйнувань та нестабільності в багатьох регіонах країни. Відсутність контролю та правопорядку створює передумови для незаконних дій і зловживань влади, що, в свою чергу, сприяє розвитку корупції. Крім того, військові дії викликають значні фінансові витрати, що також підсилює серйозність проблеми корупції та незаконного збагачення.

Фінансові злочини можна розглядати як однорідну категорію в межах економічної злочинності, що безпосередньо пов'язана з фінансовою системою, яка є важливою складовою суспільного та економічного життя країни. В економічній сфері фінансові злочини охоплюють дії, що заборонені кримінальним законодавством і порушують нормальні соціальні відносини при виконанні фінансових операцій. Кожен учасник злочинної групи виконує певну частину "роботи", що може бути класифікована за відповідною статтею Кримінального кодексу України [37].

Фінансово-кредитні операції, що здійснюються організованими злочинними угрупованнями, характеризуються чітким розподілом функцій серед учасників. Тому важливим завданням для фахівців фінансової розвідки та правоохоронних органів є ідентифікація елементів злочину у діяльності окремих осіб або груп, вивчаючи різні етапи злочинних дій. Ознаки певних

злочинів відображають поведінку злочинців і можуть бути етапами, необхідними для досягнення злочинної мети. Отже, інші злочини можуть виступати як передумови, способи реалізації або форми основного злочину. Основним мотивом злочинної діяльності є отримання матеріальної вигоди [37].

Стаття 20 Конвенції встановлює презумпцію, що майно особи, яка займає державну посаду, здобуто через корупційні дії. Відповідно, особа, обвинувачена в незаконному збагаченні, повинна підтвердити зворотне. З урахуванням цього можна зробити висновок, що існують певні схеми незаконного збагачення, до яких залучаються представники фінансових установ і які складаються з різноманітних злочинів. У результаті злочинна діяльність набуває форми складних та взаємопов'язаних дій, що характеризуються терміном «технологія» злочинної діяльності. Це поняття включає сукупність корисливих дій (такі як прийоми і методи) на всіх етапах — від планування і підготовки до вчинення злочину і приховування слідів, з метою систематичного отримання доходів від злочинної активності з залученням багатьох осіб. Основні та допоміжні злочини формують структуру технології злочинної діяльності, об'єднаної спільною метою — незаконним збагаченням. Аналіз практики показує, що доведення злочинних дій у цій категорії справ є дуже складним через хитромудрі схеми злочинних технологій. Під час розслідування організованої злочинної діяльності важливо встановити зв'язок між конкретними злочинами, які формують загальну «картину» технології злочинного збагачення. Практика показує, що зробити це не так вже й легко. Технології злочинного збагачення, які реалізуються через кредитно-фінансові операції, зазвичай мають складні внутрішні механізми та ознаки, що вказують на їх кримінально-правовий характер.

1.3. Компаративний аналіз законодавчого регулювання відповідальності за незаконне збагачення в зарубіжних країнах

Проведення компаративного аналізу законодавчого регулювання відповідальності за незаконне збагачення різних країн світу передбачатиме аналіз окремих нормативно-правових актів та законодавства різних країн, що дозволить виокремити ті положення, які сприятимуть удосконаленню вітчизняної практики аналогічного роду діяльності. Розпочнемо із аналізу Міжамериканської конвенції про боротьбу з корупцією. Незаконне збагачення, яке є формою корупційного правопорушення державного службовця, вперше знайшло своє закріплення на міжнародному рівні в Міжамериканській конвенції про боротьбу з корупцією. Це підняло визнання такого злочину на міжнародний рівень, враховуючи, що аналогічні положення вже були присутні в національному законодавстві багатьох країн Латинської Америки. У статті IX цієї Конвенції зазначається, що суттєве збільшення активів урядового чиновника, яке він не може належно обґрунтувати щодо своїх законних доходів під час виконання службових обов'язків, має бути визнане як злочин.

Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. Згодом на міжнародному рівні Конвенція ООН щодо боротьби з незаконним обігом наркотиків і психотропних речовин ввела можливість перекладання тягара доведення законності походження потенційних доходів або іншого майна, яке підлягає конфіскації, у випадку, якщо воно отримане внаслідок протиправної діяльності (частина 7 статті 5).

Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності. У подальшому концепція незаконного збагачення, пов'язаного з протиправною діяльністю, була зафіксована в статті 12 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Ця стаття визначила вимогу, згідно з якою особа, що скоїла злочин, зобов'язана довести законність походження доходів, отриманих від злочинної діяльності, або іншого майна,

що підлягає конфіскації. Ці положення стосуються будь-якого громадянина, який вчинив злочин [22].

Перейдемо до аналізу законодавства у сфері протидії незаконному збагаченню у Франції. При вивченні французького антикорупційного законодавства варто зазначити, що Франція стала першою країною з «Групи семи», яка ратифікувала Конвенцію. Оскільки на момент ратифікації у національному кримінальному праві Франції вже існували механізми боротьби із незаконним збагаченням, виконання вимог міжнародного документа в цій частині не вимагало змін до національного законодавства. Французькі законодавці вважали, що Конвенція не зовсім чітко визначає поняття «незаконне збагачення», оскільки просто володіння майном не є кримінально караним. Тому кримінальні справи в французькій юридичній практиці ініціюються лише у випадку, якщо є підстави підозрювати, що активи публічної особи (або приватної, оскільки французьке законодавство не робить різниці) були отримані незаконним шляхом. В якості значущих доказів можуть використовуватися непрямі ознаки можливих правопорушень, що походять як від підозрюваної особи, так і від членів її сім'ї, включаючи стиль життя, дані податкових та антикорупційних декларацій, як самої посадової особи, так і її родини [27].

У Кримінальному кодексі Французької Республіки містяться положення, які класифікуються як злочини, пов'язані з непідтвердженими доходами [36]. До них відносяться: стаття 222-39-1 «Про незаконний обіг наркотиків» (закон від 13 травня 1996 року); стаття 225-4-8 «Про торгівлю людьми» (закон від 18 травня 2003 року); стаття 225-6 «Про сутенерство»; стаття 312-7-1 «Про вимагання в складі організованої злочинної групи або з примусом, пов'язаним з вбивством, тортурами чи особливою жорстокістю» (закон від 9 березня 2004 року); стаття 321-6 «Про вплив на неповнолітніх»; стаття 421-2-3 «Про тероризм» (закон від 18 березня 2003 року); стаття 450-2-1 «Про злочинні угруповання» (закон від 15 травня 2001 року). За вказані злочини передбачені суворі покарання, такі як великі штрафи, конфіскація майна та ув'язнення [41].

Законодавство Великобританії має низку особливостей щодо регулювання відповідальності за незаконне збагачення. Великобританія підписала Конвенцію 9 грудня 2003 року, а ратифікувала її 9 лютого 2006 року. Проте в англійському законодавстві не було запроваджено поняття незаконного збагачення, оскільки побоювання викликали положення, які скасовують тягар доведення, а також відсутність необхідності доводити зв'язок між активами і злочином, що суперечить принципам належної правової процедури [27]. Transparency International у Великобританії на сьогодні запропонувала внести в національне законодавство концепцію «Незрозумілого порядку багатства» (UWO) як інструмент для відновлення доходів від корупції, доступний для правоохоронних органів країни. Цю пропозицію висунуто в доповіді для обговорення під назвою «Розширення можливостей Великобританії для відновлення активів, незрозумілого багатства та нові підходи до боротьби з незаконним збагаченням і повернення активів» [35].

Боротьба з корупцією у кримінальному праві Бельгії є одним із пріоритетних напрямків, визначених у «Національному плані безпеки». Закон «Про боротьбу з корупцією» включив до кримінального та податкового кодексів Бельгії норми, спрямовані на протидію незаконному збагаченню, які, зокрема, передбачають кримінальну відповідальність за невідповідність придбаного майна офіційно декларованим, щорічним доходам (статті 246, 247, 504, 504 Кримінального кодексу та статті 223, 225, 246, 247 Податкового кодексу). Розслідування подібних зловживань у Бельгії виконує Спеціальна антикорупційна служба Центрального офісу з боротьби з корупцією, яка є частиною Федеральної поліції. Ця структура взаємодіє з фінансовими та податковими установами країни. Таким чином, приєднання Бельгії до Конвенції у 2007 році не вимагало змін або доповнень до національного законодавства для впровадження статті 20 цієї Конвенції, оскільки на момент ратифікації бельгійське законодавство вже передбачало кримінально-правову основу для боротьби з незаконним збагаченням [27].

Уряд Федеративної Республіки Німеччина підписав Конвенцію ООН проти корупції 9 грудня 2003 року і ратифікував її 12 листопада 2014 року. Однак приєднання Німеччини до Конвенції не призвело до внесення змін або доповнень у національне законодавство для реалізації статті 20 цієї Конвенції [11; 27]. У німецькому законодавстві не вживається термін «незаконне збагачення», і відповідальність за нього також не передбачена. Натомість існує поняття «безпідставне збагачення», яке активно застосовується в податковому та цивільному праві [33].

Аналіз кримінального законодавства Нідерландів показав, що в ньому не існує окремої норми, що регламентує незаконне збагачення. Основна увага в Кримінальному кодексі Нідерландів зосереджена на боротьбі з активним і пасивним підкупом державних службовців (статті 177–178) та приватних осіб (ст. 328ter). Внаслідок цього, реалізація положень статті 20 Конвенції ООН проти корупції в повній мірі не відбулася. Однак, згідно з аналізом джерел, з 2014 року законодавець цієї країни активізував зусилля для посилення кримінальної відповідальності за різні форми хабарництва (як активного, так і пасивного), а також за підкуп іноземних посадових осіб, включаючи запровадження механізму спеціальної конфіскації [27]. Що стосується останнього, то відповідно до чинного кримінального законодавства Нідерландів, аналогічно до України, стаття 36 Глави 1 «Вивід з обігу, спеціальна конфіскація доходів, отриманих злочинним шляхом та компенсації» частини II А. «Заходи кримінально-правового впливу» передбачає механізм конфіскації незаконно нажитих активів, отриманих внаслідок вчинення злочинів різних категорій [10; 27].

Швейцарія ратифікувала Конвенцію 24 вересня 2009 року. У повідомленні Уряду Конфедерації про подання Конвенції на затвердження Федеральним зборам (парламенту) Швейцарії були зроблені певні коментарі стосовно її статті 20. Ця стаття передбачає, що у випадку значного збільшення доходів посадової особи, на неї покладається обов'язок довести, що джерело цих доходів походить з правомірної діяльності. Цікаво зазначити, що подібні

норми можна знайти в законодавчих системах багатьох країн Латинської Америки, таких як Аргентина, Барбадос, Болівія, Бразилія, Колумбія, Республіка Домінікана, Панама тощо [12; 27].

Конвенція Організації Американських Держав про боротьбу з корупцією 1996 року, відома як Міжамериканська конвенція проти корупції, містить положення, аналогічні статті 20 Конвенції ООН проти корупції. Принцип про необхідність доведення правомірності доходів був включений у Кримінальний кодекс Швейцарії щодо осіб, які беруть участь у діяльності злочинних організацій (стаття 260ter «Злочинна організація»). Згідно зі статтею 72 «Конфіскація активів злочинних організацій» Кримінального кодексу Швейцарії, суд має право конфіскувати всі активи, що належать злочинній організації, якщо не буде доведено, що певна частина цих активів не підлягає контролю цієї організації і належить особі, залученій до її діяльності або що підтримує її [15; 27].

На думку швейцарських юристів-науковців, положення статті 20 Конвенції «перевищують» норми швейцарського законодавства. По-перше, стаття Конвенції не вимагає наявності причинно-наслідкового зв'язку між істотним збільшенням активів та протиправними діями. По-друге, положення статті 20 не підпадають під жоден з пунктів, зазначених у статті 66 Кримінального кодексу, які передбачають, що в разі небезпеки вчинення кримінального злочину суд може вимагати у підозрюваного надати гарантію (у вигляді майнових активів), що буде конфісковано на користь держави, якщо злочин все ж буде скоєно [27; 28]. Швейцарські юристи вважають, що стаття 20 Конвенції пропонує трактувати збагачення внаслідок привласнення доходів від злочину як окремий склад злочину. Цей принцип не узгоджується з правовими системами Швейцарії та інших європейських країн, таких як Німеччина, Франція і Австрія.

На завершальному етапі компаративного аналізу розглянемо законодавство Польщі щодо регулювання відповідальності за незаконне збагачення. Згідно з інформацією, наданою Секретаріатом Польщі у період з

13 до 15 жовтня 2014 року щодо процесу імплементації Конвенції ООН проти корупції, уряд Польщі, розглянувши можливість введення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, не запровадив окрему статтю для цього злочину. Проте, в боротьбі з корупційними злочинами, включаючи незаконне збагачення, застосовують інститут розширеної конфіскації.

Висновки до розділу 1

Проведено історико-ретроспективний аналіз відповідальності за незаконне збагачення на теренах України починаючи із часів Київської Русі та завершуючи сучасним періодом. З'ясовано, що історично отримання додаткової вигоди чи винагороди доволі тривалий період часу було узаконеним джерелом доходів, відповідно протягом багатьох історичних епох формувався свого роду менталітет «лояльності до корупції». Протидіяти якому є вкрай важко, адже результативність протидії незаконному збагаченню напряму залежить від «волі» топ- керівництва як в державі, так і в державних організаціях.

Встановлено, що високий рівень корупції в Україні має негативний вплив на національну безпеку та демократичний розвиток, що вимагає комплексного підходу до вирішення цієї проблеми. Україна приєдналася до Конвенції ООН про боротьбу з корупцією у 2006 році, що свідчить про її зобов'язання перед міжнародною спільнотою в цій сфері, включаючи боротьбу з незаконним збагаченням. З 2010 року в Україні передбачено кримінальну відповідальність за незаконне збагачення, проте зміни в законодавстві 2019 року значно уточнили ці положення, деталізувавши активи, що вважаються незаконно набутими.

Проведено порівняльний аналіз законодавств різних країн у сфері протидії незаконному збагаченню. Наприклад, у Франції були відпрацьовані механізми боротьби з цим явищем ще до ратифікації міжнародних угод, що підтверджує розвиток правової системи. Проте, французькі закони

зосереджуються на підозрах та непрямих доказах, що ускладнює притягнення до відповідальності. У Великобританії термін "незаконне збагачення" відсутній, оскільки існують занепокоєння щодо дотримання справедливого судочинства. Пропозиції Transparency International демонструють сучасний підхід до боротьби з хабарництвом, хоча національні закони не визначають чітку відповідальність за незаконне збагачення. Бельгія активно протидіє незаконному збагаченню, використовуючи свої кримінальні та податкові кодекси, у той час як Німеччина говорить про "безпідставне збагачення", що відображає різні підходи до цієї проблеми. Нідерланди не мають окремого законодавства у цій сфері, проте працюють над посиленням кримінальної відповідальності за корупцію. Швейцарія вважає міжнародні вимоги щодо підтвердження законності доходів занадто складними, а Польща не запроваджує окрему кримінальну відповідальність за незаконне збагачення, але має механізми для розширеної конфіскації.

Результати компаративного аналізу свідчать про те, що різні країни використовують різні підходи до регулювання незаконного збагачення, кожен з яких має свої плюси і мінуси. Це підкреслює необхідність для України вивчити досвід інших країн, щоб покращити своє національне законодавство, зокрема, з акцентом на посилення відповідальності та впровадження ефективних методів боротьби з корупцією.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗБАГАЧЕННЮ

2.1. Макроекономічний аналіз системи протидії незаконному збагаченню

Корупційні явища безсумнівно мають значний вплив на суспільство та економіку в цілому. Таким чином, щоб оцінити антикорупційні заходи, необхідно також розглянути ключові макроекономічні показники, які певною мірою відображають результативність державної антикорупційної політики [13]. Як вже було відзначено, корупція тривалий час залишалася типовою рисою суспільно-економічних відносин. Тому, для створення ефективної державної антикорупційної стратегії, важливо визначити причини корумпованості чиновників і високого рівня корупції в цілому.

Серед основних причин можна виділити наступне [2; 3]:

- стійка традиція переваги неформальних зв'язків у суспільстві та владі, виражена в поширенні «кумівських» відносин;
- наявність недосконалих або відсутніх інклюзивних інститутів;
- злиття бізнесу та політики, коли бізнесмени стають частиною політичної еліти;
- недостатній розвиток демократичних інститутів і перевага екстрактивних структур;
- слабка правова культура населення і високий рівень самоуправства серед чиновників;
- погана координованість судової системи та корупція серед суддів, що ускладнює доступ до правосуддя;
- перевага так званої кланової структури;
- значний рівень бюрократії в державному та публічному управлінні.

Для реалізації фундаментального задуму нашої кваліфікаційної роботи реалізуємо аналіз впливу незаконного збагачення на економіку держави та

суспільні процеси шляхом розрахунку певних макроекономічних показників, а саме [14]:

- індекс сприйняття корупції в Україні;
- рівень тіньової економіки;
- індекс легкості ведення бізнесу;
- індекс економічної свободи.

Вивчивши динаміку вказаних показників, ми зможемо спрогнозувати їх тенденції до 2028 року.

Розглянемо індекс сприйняття корупції. Методика його обчислення базується на оцінці рівня корупції через громадську думку. Динаміка та прогноз тенденцій цього індексу для України візуалізовані на рисунку 2.1.

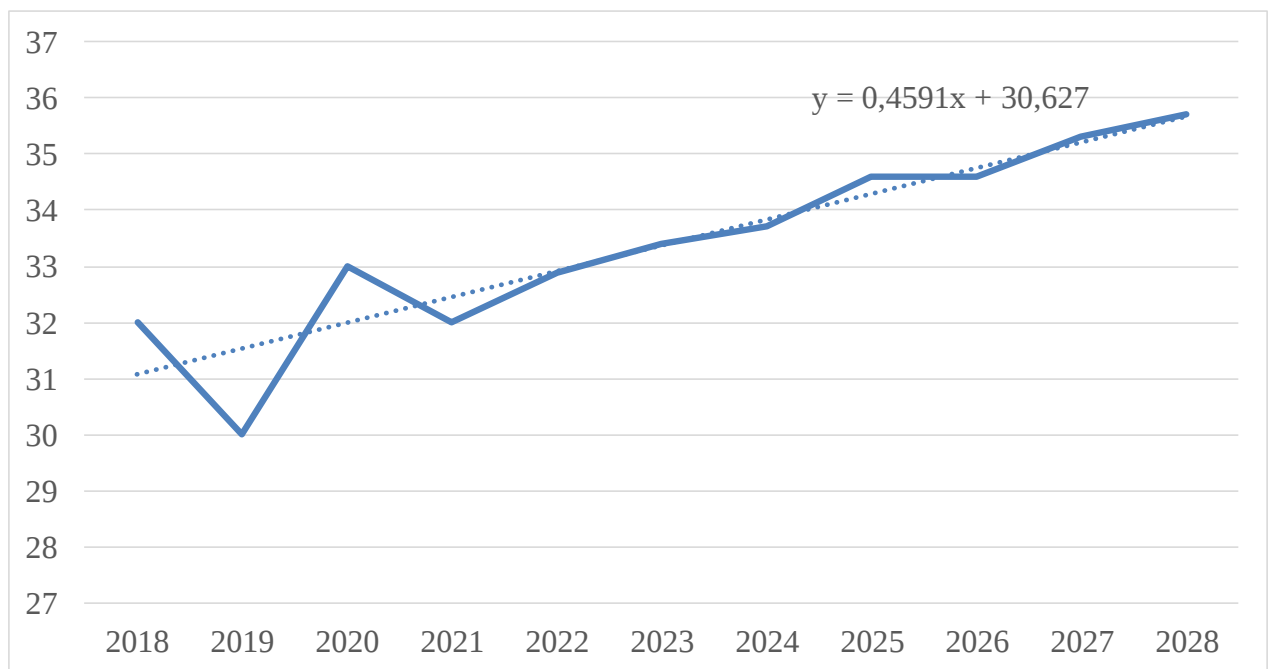

Рис. 2.1. Динаміка та прогноз тенденції індексу сприйняття корупції.

Розроблено автором на основі [20; 26].

Результати аналізу та прогнозів тенденцій індексу сприйняття корупції свідчать про позитивну динаміку. Такий розвиток має дуже сприятливий вплив на антикорупційну політику країни та отримує схвальні відгуки від наших європейських партнерів. Щоб визначити причинно-наслідкові зв'язки,

які вплинули на тенденції цього індексу, проведемо аналіз його динаміки за період з 1998 по 2023 роки (рис. 2.2).

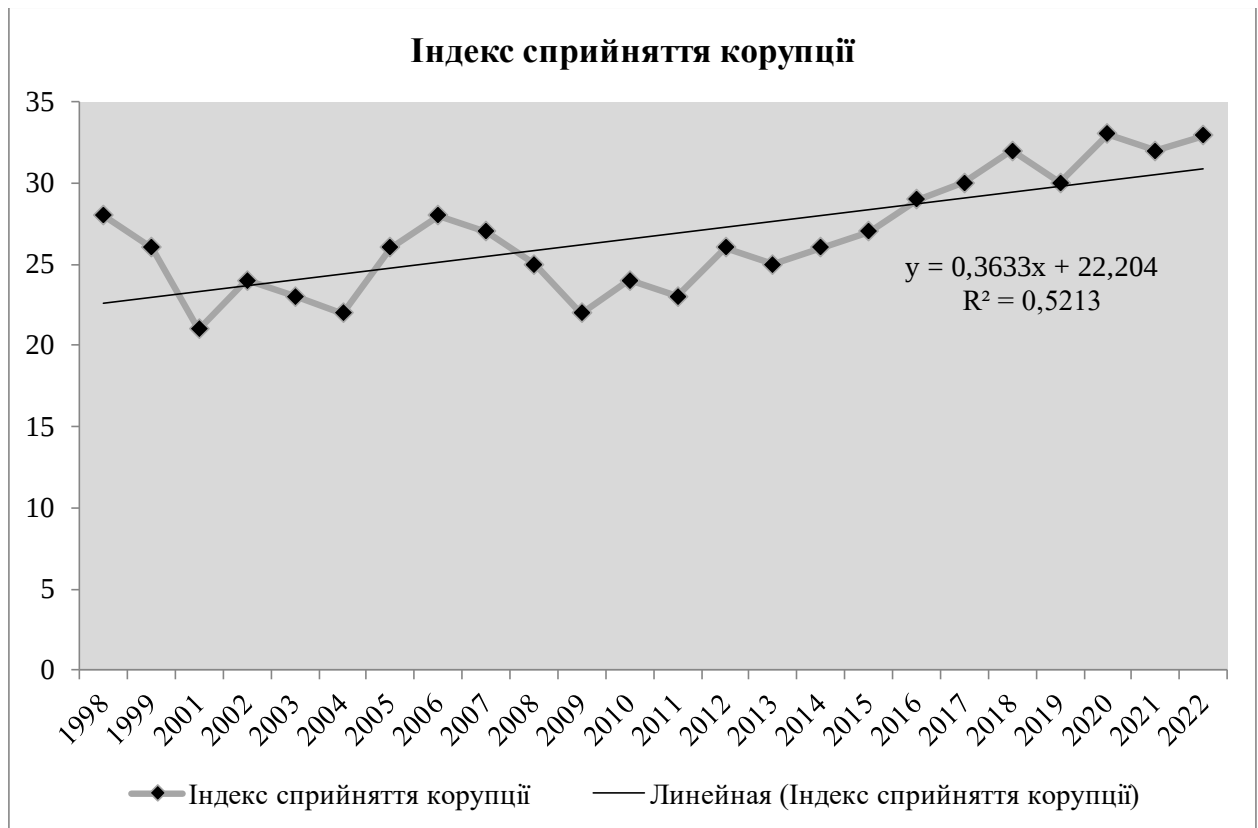

Рис. 2.2. Динаміка індексу сприйняття корупції 1998 – 2022 рр.

Розроблено автором на основі [20; 26].

Як видно з графіка, з 2014 року індекс почав демонструвати стабільно позитивну динаміку. Раніше, з 1998 до 2013 року, зміни в тенденціях індексу були незначними, спостерігалось лише часткове збільшення або зниження значення індексу. Можна припустити, що така позитивна динаміка після 2014 року пов'язана з російською агресією, яка розпочалася у 2014 році у вигляді гібридної війни. Це стало своєрідним «переломним» моментом для українського суспільства, що допомогло кожному громадянину усвідомити важливість демократичних цінностей і негативний вплив корупції на них.

Наступним етапом стане оцінка стану та тенденцій рівня тіньової економіки (рис. 2.3). також здійснимо аналіз за період 2018-2023 роки та здійснимо прогноз значення індексу до 2028 року.

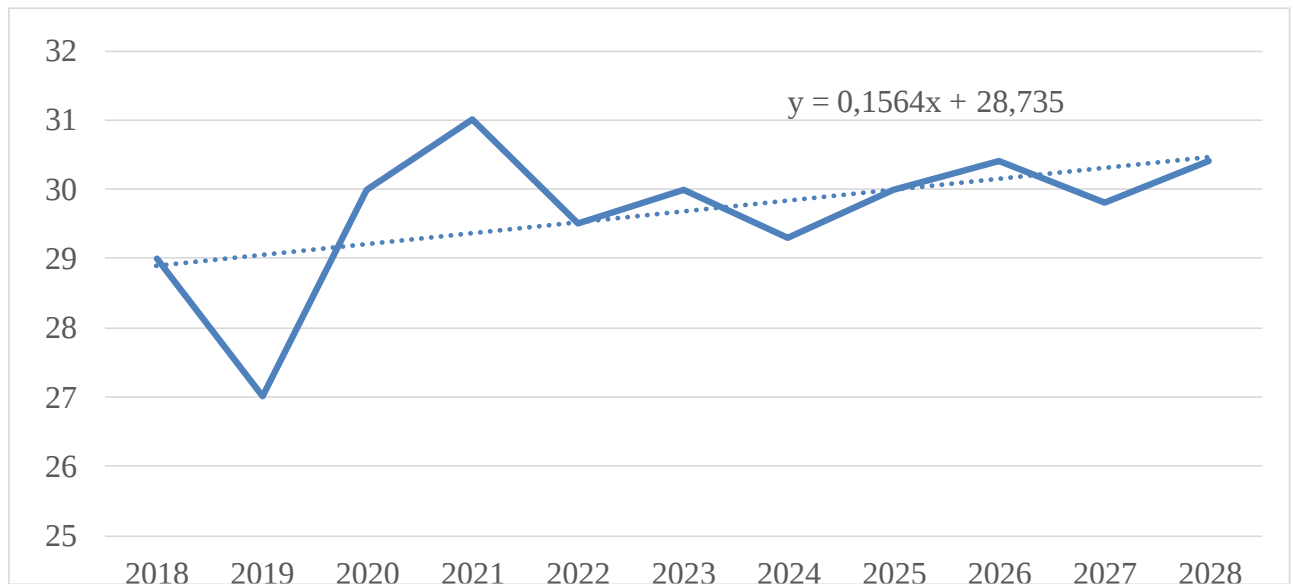

Рис. 2.3. Динаміка та прогноз тенденції рівня тіньової економіки.

Розроблено автором на основі [20; 26].

Результати обчислень демонструють деяку двозначність у динаміці. З одного боку, помітно поступове скорочення обсягів тіньової економіки, що є позитивним сигналом. З іншого боку, тенденція залишається нестабільною, з чергуванням невеликих зменшень і збільшень рівня, що вказує на недоліки державних заходів боротьби з тіньовою економікою.

Наступним етапом буде оцінювання стану та опис динаміки індексу легкості ведення бізнесу (рис. 2.4).

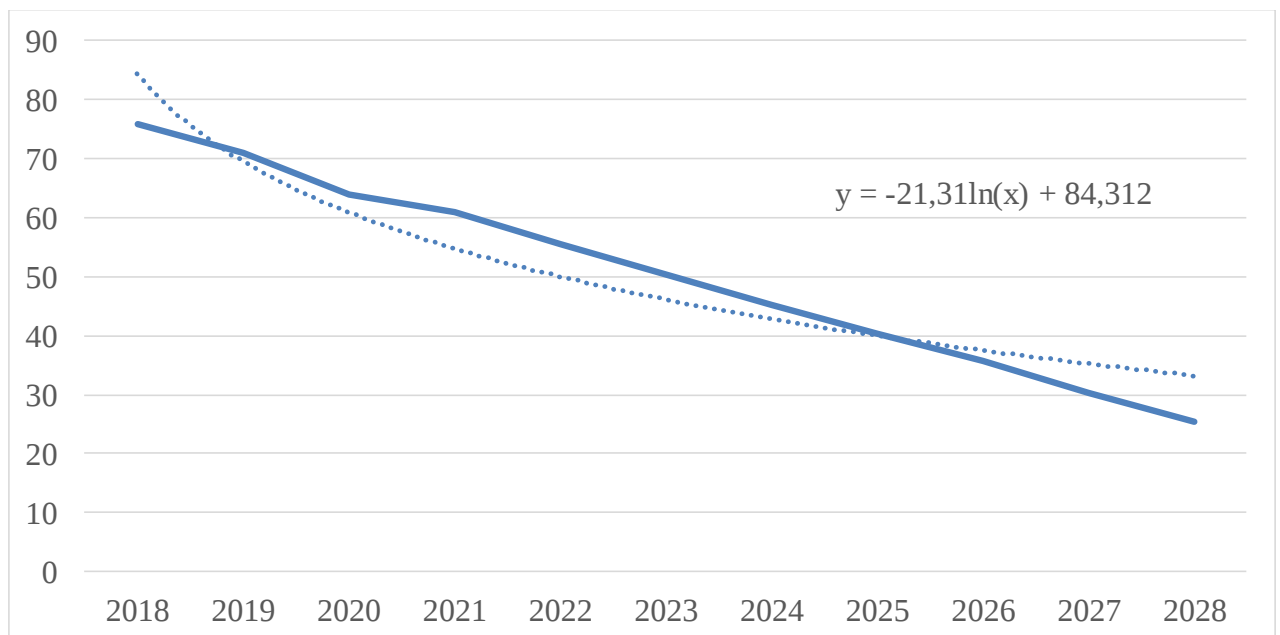

Рис. 2.4. Динаміка та прогноз тенденції індексу легкості ведення бізнесу.

Розроблено автором на основі [20; 26].

Аналіз показує загалом позитивну динаміку даного індексу з 2017 по 2022 роки. Протягом цього часу значення індексу поступово знижувалося, вказуючи на полегшення умов для бізнесу в країні. Прогноз на 2023-2028 роки також є обнадійливим. Упродовж цього періоду індекс, ймовірно, продовжить знижуватися, що сприятиме позитивним змінам в економіці країни.

Перейдемо до аналізу індексу економічної свободи в Україні. Результати розрахунків за 2023-2028 роки представимо на рисунку 2.5.

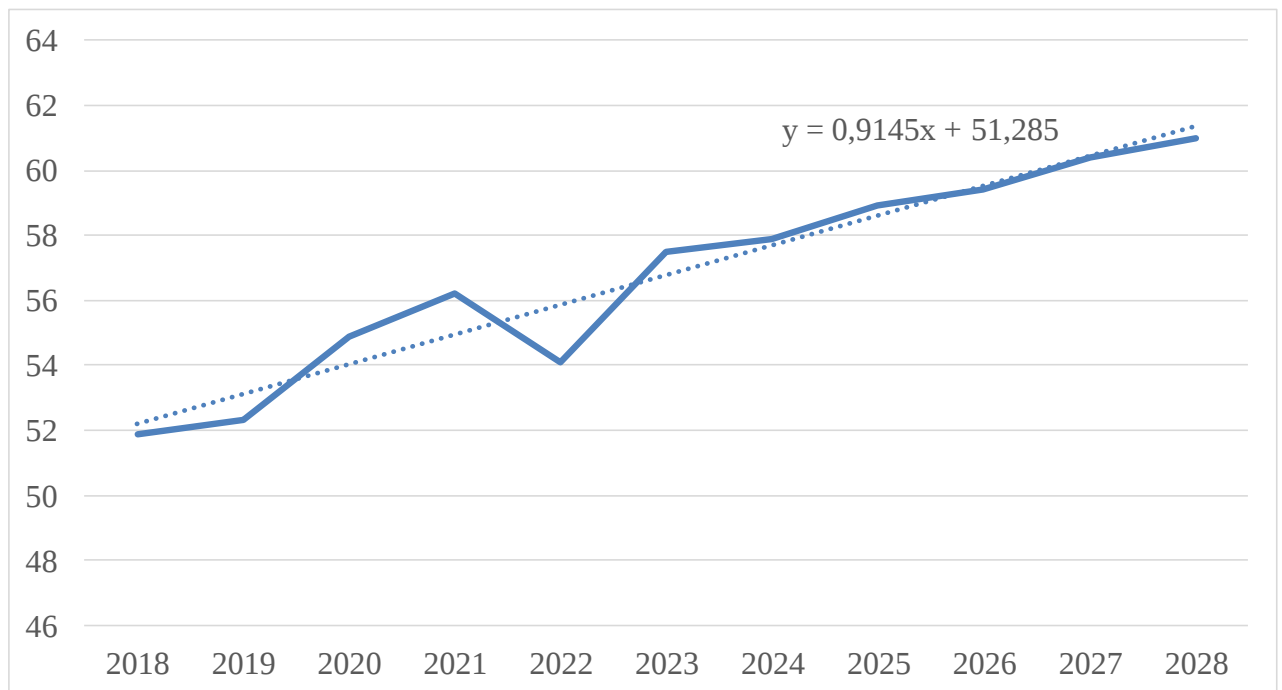

Рис. 2.5. Динаміка та прогноз тенденції індексу економічної свободи.

Розроблено автором на основі [20; 26].

Аналіз показує, що у період з 2017 по 2023 роки індекс економічної свободи має помітно позитивну динаміку. За цей час спостерігалось зростання значення індексу. Прогнози на майбутнє також свідчать про збереження цієї позитивної тенденції.

2.2. Ефективність системи фінансового моніторингу в протидії незаконному збагаченню в Україні

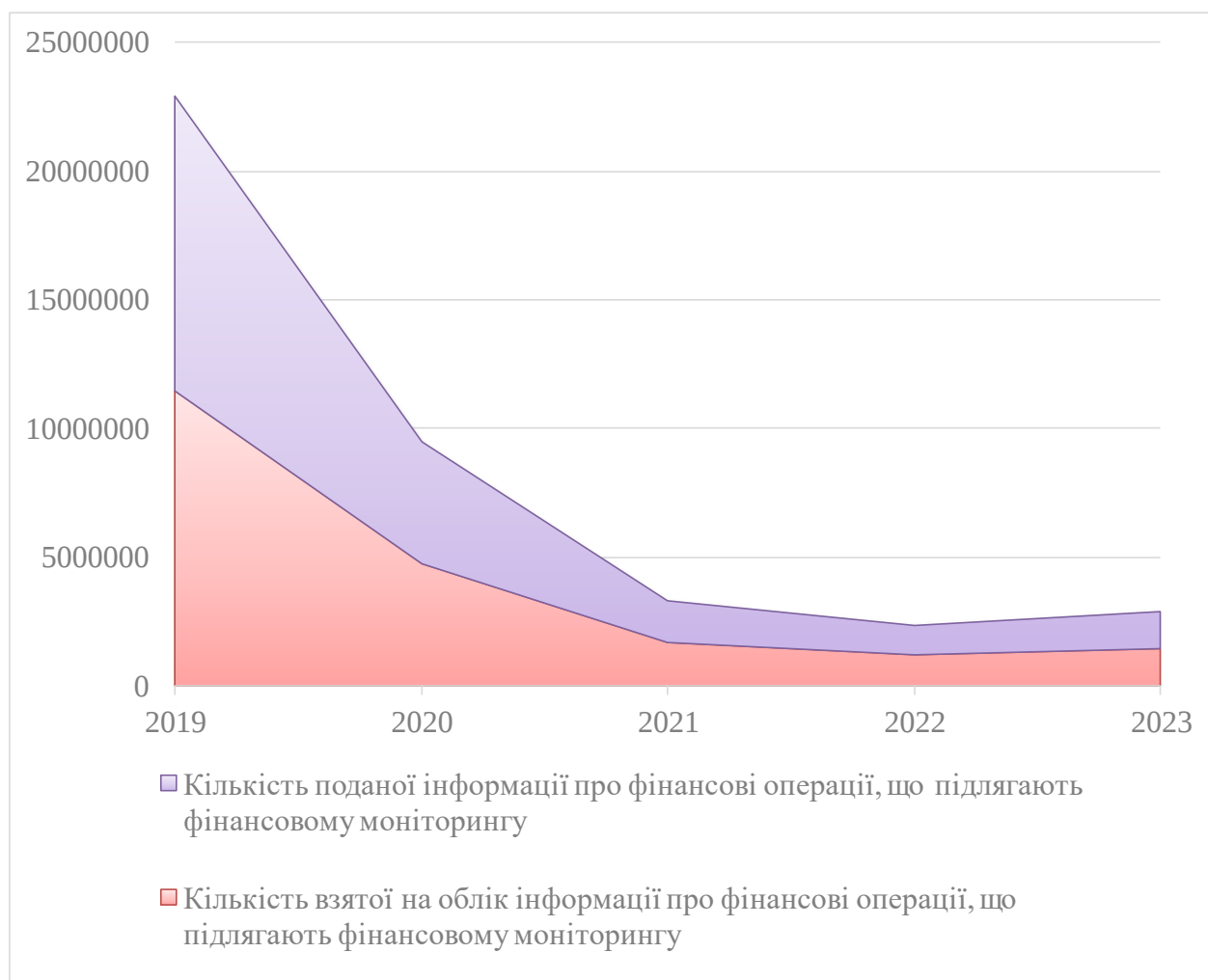
На другому етапі нашого аналізу, згідно із запропонованою методологією, ми оцінюватимемо кількісні показники, що відображають ефективність діяльності підрозділу фінансової розвідки та її вплив на фінансову безпеку країни. Цей аналіз буде проведено на основі визначеного набору показників.

Розпочнемо цей етап аналізу з оцінки динаміки повідомлень про фінансові операції, визначивши певні показники, зокрема:

- обсяг зареєстрованої інформації про фінансові операції, що підпадають під фінансовий моніторинг;
- обсяг інформації, яка надається стосовно фінансових операцій, що також підлягають процедурам фінансового моніторингу.

Розрахунок таких показників допоможе виявити загальні тенденції та встановити тренди щодо кількості фінансових операцій, які підлягають моніторингу з часом. Таким чином, збільшення або зменшення числа підозрілих фінансових операцій може свідчити про зростання суспільної свідомості та моралі або відображати позитивний вплив системи фінансової розвідки, яка виконує свої превентивні функції. Хоча такі висновки не можуть бути емпірично підтверджені або спростовані, ми вважаємо їх логічно обґрунтованими та аргументованими.

Результати проведеного аналізу наведемо графічно на рисунку 2.6.

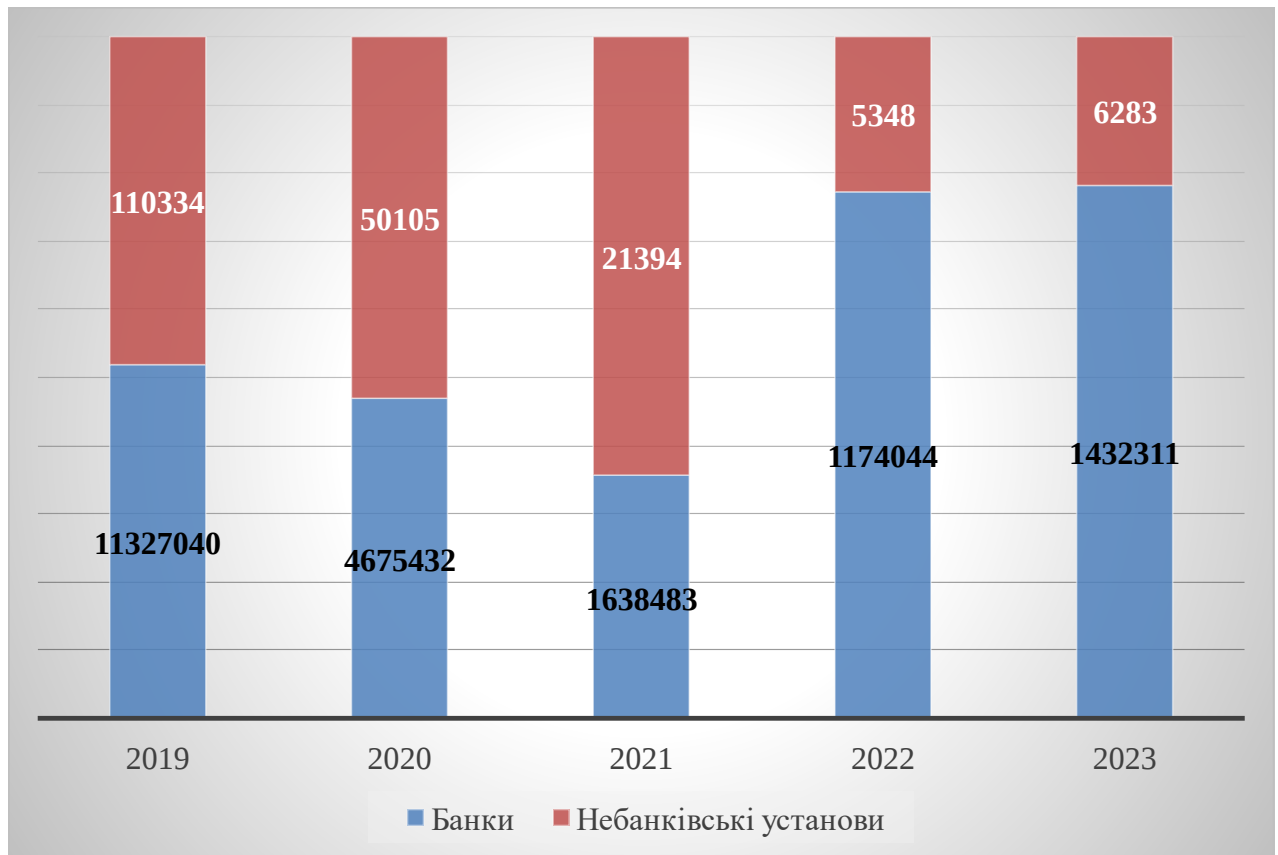
Розроблено автором на основі [20; 26].

Рис. 2.6. Динаміка інформування про фінансові операції

Здійснений аналіз демонструє загальну тенденцію до зниження обсягів повідомлень про фінансові операції в період з 2020 по 2022 рік. Це може бути викликано зменшенням бізнесової активності та фінансових операцій через пандемію коронавірусу та початок повномасштабного вторгнення росії в Україну. Проте, також можливе, що скорочення кількості поданої та зареєстрованої інформації щодо операцій, які підлягають фінансовому моніторингу, свідчить про підвищення суспільної свідомості або зниження обсягів тіньових трансакцій завдяки ефективності діяльності фінансової розвідки України.

Також ми розглянемо динаміку повідомлень про фінансові операції, виконані банківськими та небанківськими установами. Цей аналіз буде

проведено за період з 2019 по 2023 роки. Результати аналізу будуть ілюстровані графічно на рисунку 2.7.

Розроблено автором на основі [20; 26].

Рис. 2.7. Динаміка інформування про фінансові операції банками та небанківськими установами

Слід зазначити, що аналіз тенденцій у повідомленнях про фінансові операції, здійснені банками та небанківськими установами, показує схожу динаміку з раніше вивченими показниками. Загалом, дані демонструють зростання кількості повідомлень у 2018-2019 роках, а потім поступове зниження в період з 2019 по 2023 роки. Можна припустити, що ці зміни викликані взаємопов'язаними факторами. У цілому, кількість повідомлень про фінансові операції демонструє майже синхронну динаміку протягом усього зазначеного періоду. Це надає підстави стверджувати, що національна система фінансової розвідки в значній мірі залежить від діяльності банківських та

небанківських установ, які виконують функції первинного фінансового моніторингу.

Наступним етапом аналізу стане визначення структури повідомлень та тих суб'єктів, які надають інформацію про фінансові операції. Здобуті результати будуть представлені графічно на рисунку 2.8.

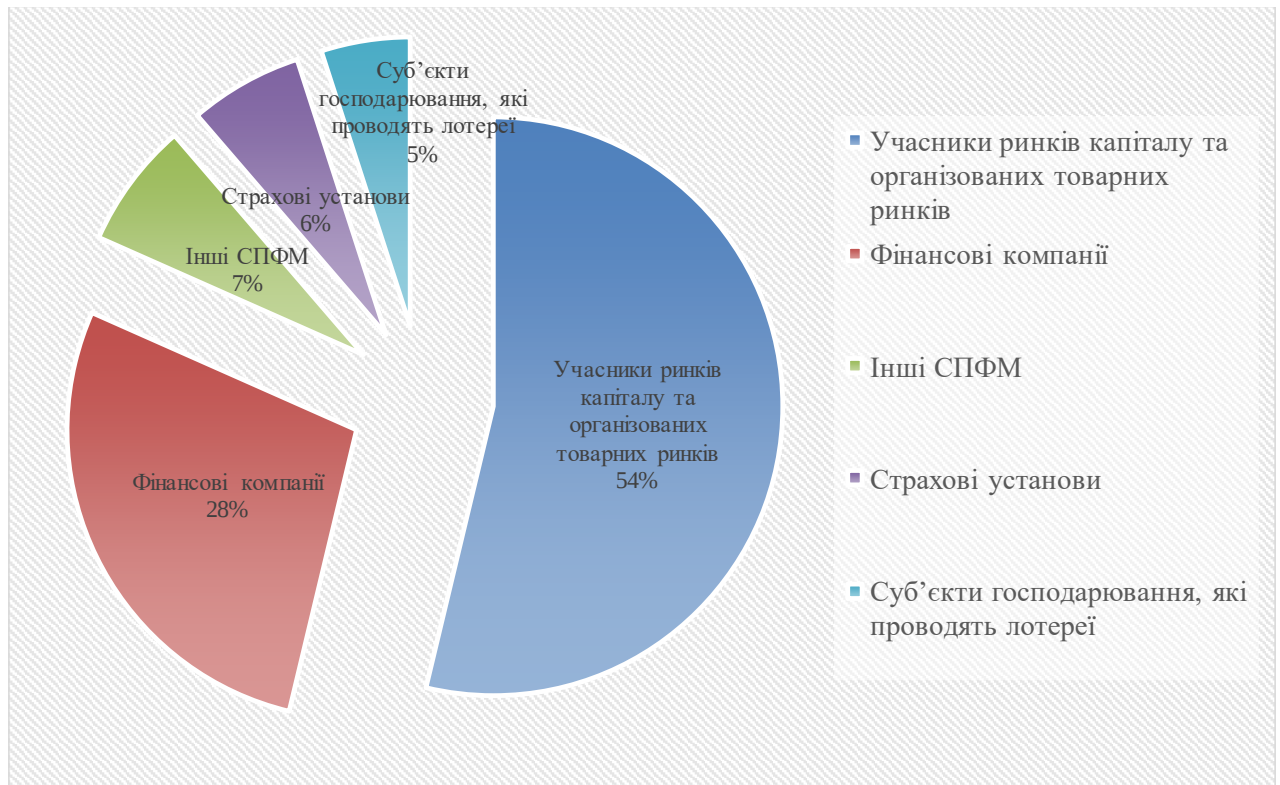

Рис. 2.8. Питома вага повідомлень

Розроблено автором на основі [20; 26].

Згідно з графічним аналізом, можна зробити висновок, що значна частина повідомлень (54%) про фінансові операції надходить від учасників ринку капіталу та товарного ринку, що свідчить про їхню важливу роль як суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Більше ніж чверть повідомлень надходить від фінансових компаній. Хоча інші повідомлення, в значно менших обсягах, поступають від страхових компаній, лотерейних організацій та інших учасників первинного фінансового моніторингу. Таким чином, результати аналізу підтверджують, що понад три чверті повідомлень про

фінансові операції походять від ключових учасників фінансового ринку та ринку капіталу, що акцентує значущість і необхідність проведення первинного фінансового моніторингу.

Вважаємо за доцільне в рамках нашого дослідження також визначити частку фінансових операцій, зареєстрованих підрозділом фінансової розвідки – Державною службою фінансового моніторингу України. Результати цього аналізу будуть ілюстровані графічно на рисунку 2.9.

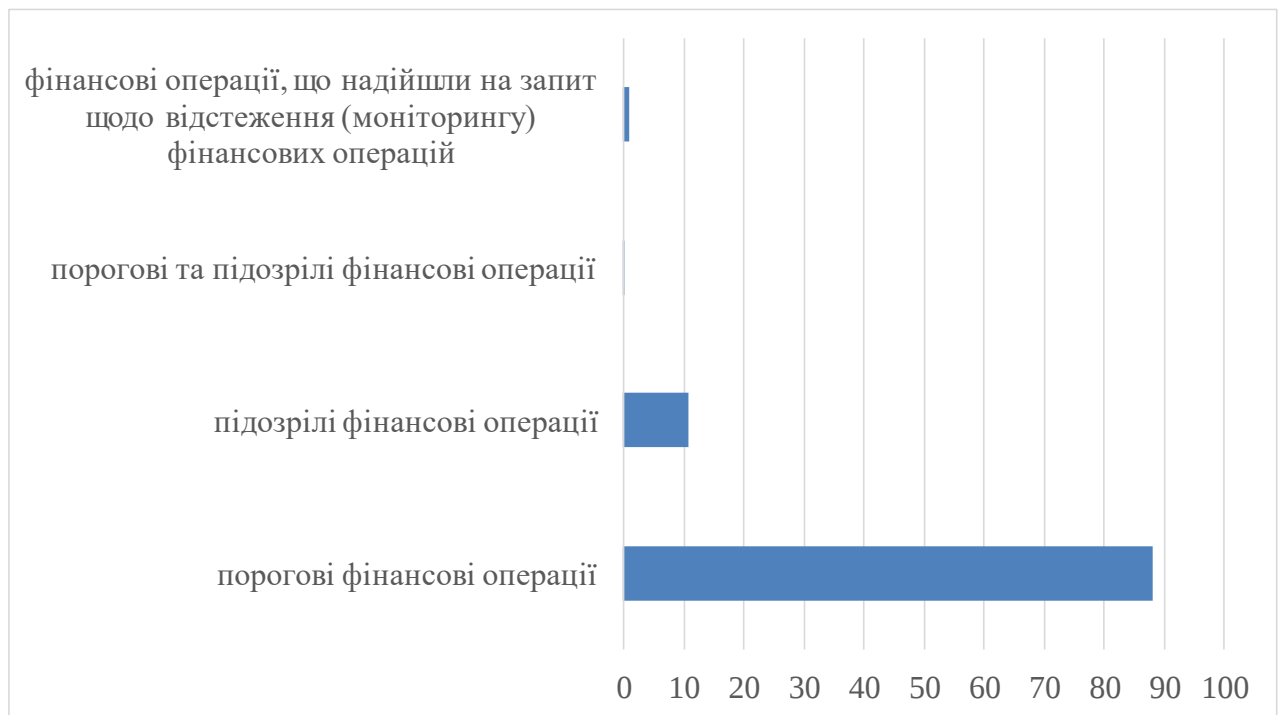

Рис. 2.9. Питома вага фінансових операцій у загальній кількості взятих ДФМ на облік (%)

Розроблено автором на основі [20; 26].

Результати проведеного аналізу свідчать про те, що в середньому 95 % операцій, зафіксованих Держфінмоніторингом, класифікуються як підозрілі фінансові транзакції, що потребують фінансової розвідки, а також як порогові фінансові операції.

Варто підкреслити, що незважаючи на зменшення кількості повідомлень про фінансові транзакції та обсягу зареєстрованої інформації, кількість досє, що формуються Державною службою фінансового моніторингу України,

продовжує збільшуватися. Це вказує на ефективність роботи системи фінансової розвідки в Україні.

Наступним етапом аналізу буде визначення джерел інформації, що передавалася до правоохоронних органів, включаючи виявлення учасників моніторингу та кількість сформованих ними повідомлень. Результати цього аналізу будуть представлені за 2023 рік на рисунку 2.10.

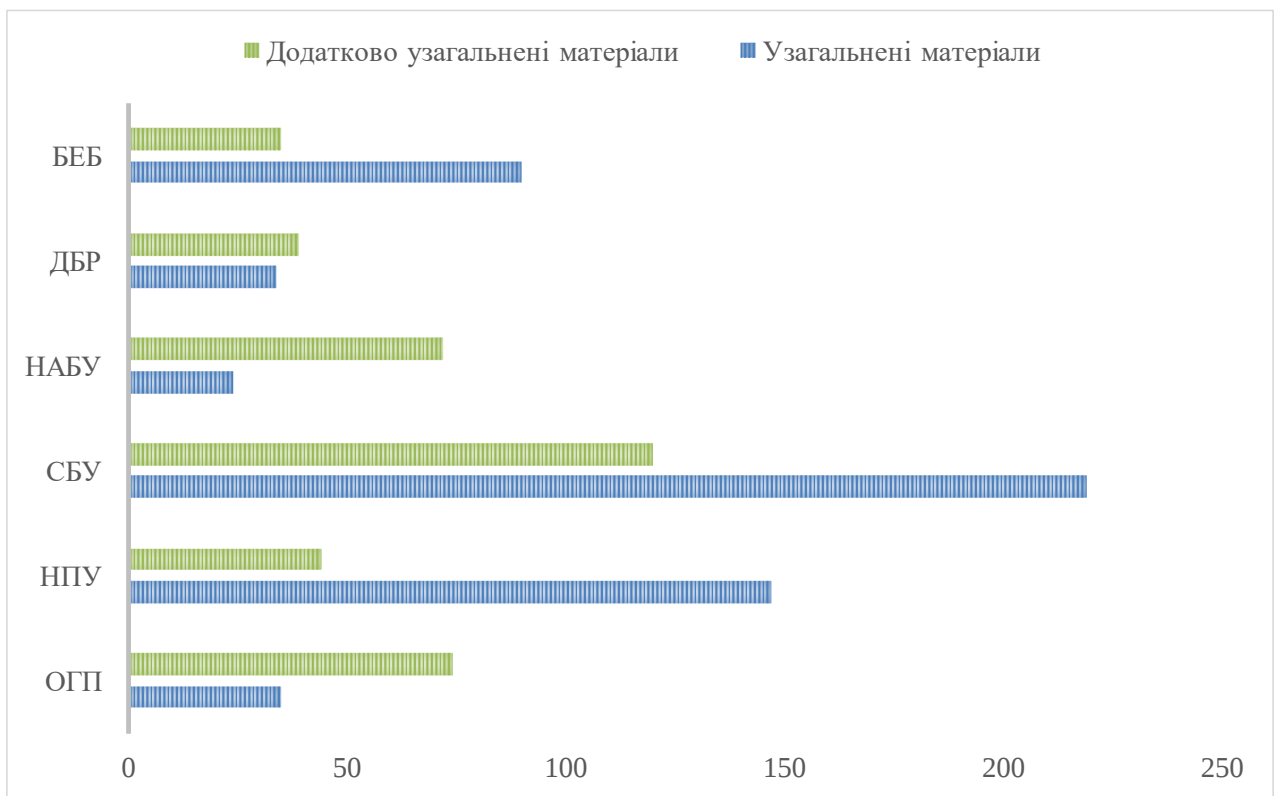

Рис. 2.10. Джерела переданих ДФМ матеріалів до правоохоронних органів у 2023 році

Розроблено автором на основі [20; 26].

Отже, можна підсумувати, що за результатами аналізу найбільша кількість узагальнених матеріалів була передана до Служби безпеки України, Національної поліції та Бюро економічної безпеки. Серед додаткових узагальнених матеріалів також переважають запити від СБУ, Офісу Генерального прокурора і Національного антикорупційного бюро. Це свідчить

про те, що основні матеріали направлені ключовим структурам, які займаються боротьбою з фінансовими та економічними злочинами в державі.

Загалом, підводячи підсумки аналізу, можна стверджувати, що система фінансової розвідки в Україні працює ефективно. Однак існують значні труднощі та виклики в діяльності підрозділів фінансової розвідки, викликані військовими діями. Крім того, слід зазначити, що деякі макроекономічні показники, такі як рівень тіньової економіки, індекс сприйняття корупції та індекс економічної свободи, вказують на відносно низьку результативність системи фінансового моніторингу в Україні.

2.3. Діяльність антикорупційних органів в протидії незаконному збагаченню

Для протистояння злочинному збагаченню, яке становить одну з найбільших загроз для стабільності держави, правоохоронні органи та суспільство в цілому зацікавлені в застосуванні фінансової розвідки.

Фінансова розвідка ґрунтується на системі запобігання та контролю за легалізацією коштів, отриманих внаслідок незаконного збагачення. Ця система об'єднує державні та приватні структури, які для забезпечення виконання нормативних актів використовують різні правові, організаційні, інформаційні та інші інструменти і методи.

Створення цієї системи переслідує мету забезпечення прозорості та добропорядності у фінансовій сфері, зокрема, зменшення ризику фінансових злочинів і незаконних дій, а також запобігання незаконному збагаченню. Ця інтегрована система фінансової розвідки сприяє виявленню різних схем легалізації коштів, зокрема, відмивання грошей та інші форми фінансової корупції.

Державні структури та приватні організації співпрацюють для аналізу фінансових транзакцій, виявлення можливих ризиків і розробки заходів для їх усунення. Система також має на меті захистити права та інтереси

добропорядних громадян, компаній та держави. Вона сприяє підвищенню довіри до фінансових установ, стабільності фінансового сектора та створенню умов для чесної конкуренції і ефективного економічного зростання завдяки впровадженню прозорих інструментів і процедур.

Національна система об'єднує державні та приватні структури в боротьбі зі злочинним доходом та його легалізацією. Їм надаються державні повноваження для запобігання і припинення легалізації таких доходів. До складу цих організацій входять Державна служба фінансового моніторингу, Генеральна прокуратура України, Служба безпеки України, Національне антикорупційне бюро, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Агентство з розшуку та менеджменту активів, Національне агентство з питань запобігання корупції, Міністерство внутрішніх справ, Служба зовнішньої розвідки, Вищий антикорупційний суд України, Національний банк України, Міністерство фінансів України, Міністерство юстиції України, Антимонопольний комітет та інші.

Важливо, щоб підрозділи фінансової розвідки та правоохоронні органи України тісно співпрацювали задля ефективнішої боротьби з корупцією.

На національному рівні підрозділ фінансової розвідки виконує провідну роль у збиранні, аналізі та передачі фінансових даних відповідним органам. Протягом своєї діяльності Державна служба фінансового моніторингу активно співпрацює з Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою (САП) та Національним антикорупційним бюро України (НАБУ) для досягнення цієї мети. Аналітики, слідчі та керівництво зазначених правоохоронних органів тісно взаємодіють, аби поліпшити ефективність розслідувань кримінальних справ, пов'язаних із незаконним збагаченням і корупцією в Україні.

Незважаючи на надзвичайно важкі обставини повномасштабної війни з Росією у 2023 році, Спеціалізована антикорупційна прокуратура досягла найвищого річного показника за весь період свого існування. Попри обмежені інституційні можливості та ресурси, САП вперто продовжує свою боротьбу з корупцією, викриваючи її у вищих державних структурах, демонструючи

українським громадянам, що боротиметься із будь-якими проявами корупційних дій.

Станом на 31 грудня 2023 року відшкодовано у кримінальних провадженнях, розслідуваннях НАБУ та САП 9,156 млрд. грн. [23]. Інформація про кількість осіб, які вчинили корупційні правопорушення за період 2021-2023 рр. представлена в табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Динаміка та обсяг корупційних правопорушень за 2021-2024 рр.

	2022	2023	2024
<i>Всього записів у Реєстрі, од. в зокрема:</i>	2822	3081	4040
-за кримінальними правопорушеннями, од.	1179	1930	1503
-за адміністративними правопорушеннями, од.	1529	861	2007
-за дисциплінарними правопорушеннями, од.	114	290	526
<i>Всього записів у Реєстрі, од. з них:</i>	2822	3081	4040
-за судовими рішеннями, од.	2708	2791	3514
-Кримінальний кодекс України	1179	1930	1503
-КУ про адміністративні провадження, од. з них:	1529	861	2007
-за дисциплінарними стягненнями, од.	114	290	526

Розроблено автором на основі [20; 26].

У 2023 році десятки суддів, депутатів та керівників державних підприємств були визнані винними в корупційних злочинах. Цей результат свідчить про ефективну співпрацю між САП та НАБУ, що призводить до помітних досягнень. Додатково, САП продовжує застосовувати механізм прямої цивільної конфіскації, вилучаючи непотрібні активи осіб в користь держави. Протягом 2023 року кілька обвинувальних вироків з конфіскацією активів на загальну суму 115,0 млн грн набули законної сили. Серед конфіскованих об'єктів — грошові кошти, нерухомість, автомобілі та комп'ютерна техніка, які були передані в дохід держави за рішенням суду.

Згідно з даними таблиці 2.1, у 2023 році кількість осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, зросла на 751 порівняно з 2022 роком. У випадку адміністративних правопорушень спостерігається зменшення: з 1529 осіб у 2022 році до 861 у 2023 році.

Кількість осіб, притягнутих до відповідальності за корупційні правопорушення у 2023 році, зросла на 83 особи (з 2708 до 2791) у порівнянні з 2022 роком. Проте, у порівнянні з 2021 роком, спостерігається помітне зниження — на 4200 осіб. Динаміка кількості осіб, які вчинили правопорушення у сфері незаконного збагачення в Україні за 2023 рік, представлена на рисунку 2.11.

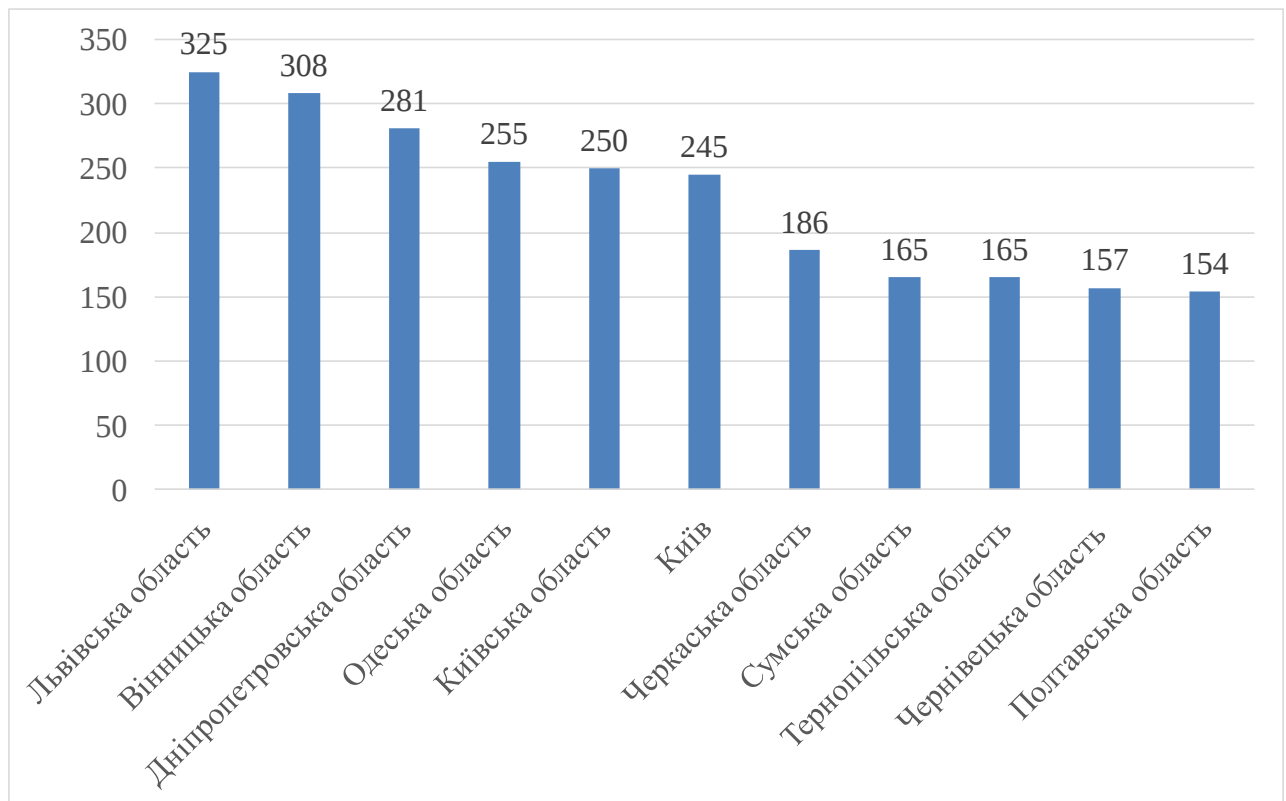

Рис. 2.11. Записи Єдиного державного реєстру в розрізі областей

Розроблено автором на основі [20; 26].

Згідно з даними, представленими на рисунку 2.11, можна зробити такі висновки:

- Львівська область посідає перше місце за кількістю осіб, причетних до корупційних зловживань у сфері незаконного збагачення у 2023 році, становлячи 325 осіб, що свідчить про високий рівень корупції в регіоні;
- на другій позиції розташовані Вінницька область, 308 осіб;
- третьою у переліку лідерів є Дніпропетровська, з показником 281 особа;
- четверту позицію займає Одеська область із 255 особами;
- п'яту позицію обіймає Київська область – 250 осіб;
- шосту позицію – місто Київ – 245 осіб;
- сьому позицію обіймає Черкаська область із показником – 186 осіб.

Крім того, загальна динаміка даних у Єдиному державному реєстрі осіб, що вчинили корупційні або пов'язані з ними правопорушення, демонструє значні результати.

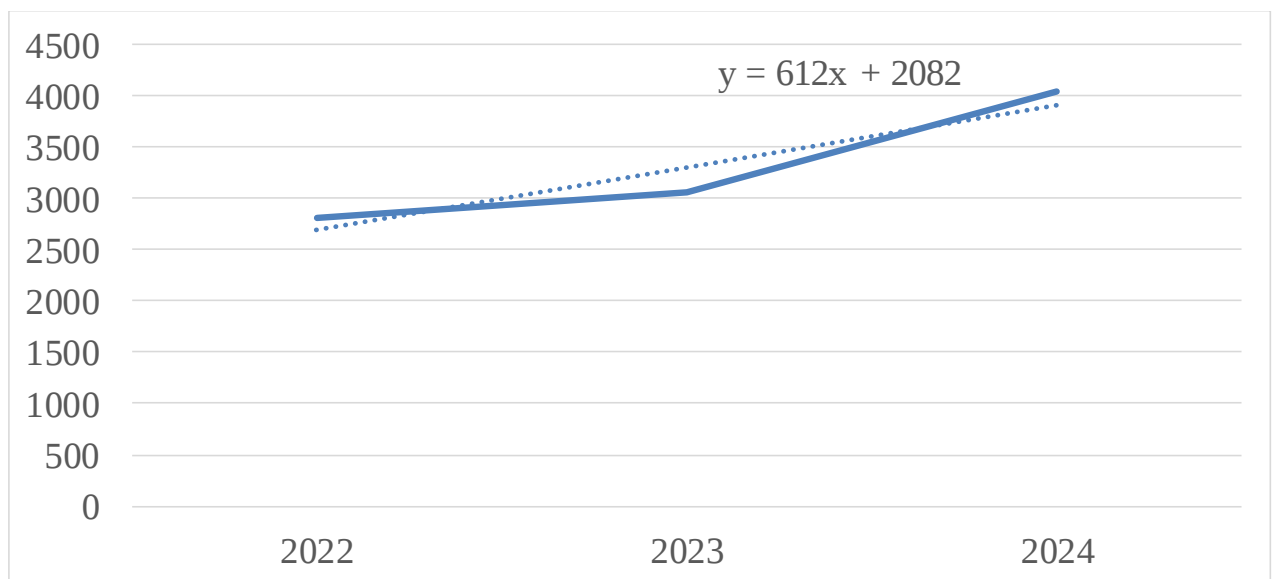

Рис. 2.12. Всього записів у Єдиному державному реєстрі

Розроблено автором на основі [20; 26].

Протягом 2021–2023 років до основних секторів фінансово-кредитної сфери України, які пов'язані із вчиненням кримінальних правопорушень відповідно до ст. 368-5 Кримінального кодексу України, відносять банківську справу, страхову діяльність, а також роботу кредитних спілок і інших фінансових установ.

За результатами аналізу доступних джерел, встановлено, що злочини, пов'язані з отриманням нелегальних доходів через використання банківських установ, складають найбільшу частку неправомірної вигоди, здобутої особами, які потрапляють під визначення злочину за ст. 368-5 Кримінального кодексу України — 54,4%. Натомість злочини, пов'язані з незаконним отриманням активів через страхові компанії, займають найменшу частку — 2,3% за ст. 368-5 КК України [23].

Крім того, належна комунікація між прокурорами та слідчими є надзвичайно важливою. Це стосується не лише незаконного збагачення, а й будь-якого кримінального процесу. Також важливо мати доступ до реєстрів власності та фінансових документів. Без цих даних важко зібрати докази незаконного збагачення або формувати фінансовий портрет підозрюваних. Наявність інформації про активи та доходи державних службовців, а також доступ до податкових декларацій і заявок на отримання кредитів може значно спростити створення необхідних умов для розслідування випадків незаконного збагачення.

Згідно з даними Єдиного реєстру досудових розслідувань за 2023 рік, Державним бюро розслідувань було зареєстровано 37823 кримінальних правопорушення, серед яких 9855 — особливо тяжкі. У сфері службової діяльності та професійної діяльності за 2023 рік було відкрито 3904 справи, з яких 471 особам було вручено повідомлення про підозру в цей період.

Згідно зі статистикою, за статтею 368 КК України у 2023 році зафіксовано 585 кримінальних правопорушень, що стосуються прийняття пропозицій, обіцянок або отримання неправомірної вигоди державними службовцями. Щодо статті 368-5, працівники Державного бюро розслідувань

зафіксували 24 кримінальні справи та 2 особи отримали повідомлення про підозру за цією статтею [30].

ДБР відіграє ключову роль у боротьбі з корупцією, здійснюючи правоохоронні функції, спрямовані на запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування відповідних злочинів. Його метою є відновлення справедливості в суспільстві через незалежні й всебічні розслідування, а також притягнення винних до відповідальності, незважаючи на їхні посади, зв'язки чи ресурси. Державне бюро проводить перевірки стосовно високопосадовців, суддів, працівників правоохоронних органів і осіб, що вчинили військові злочини, які можуть вплинути на хід кримінального провадження та уникнути покарання, що викликає втрату довіри українського суспільства до судової системи і правоохоронних органів [30].

У боротьбі з корупцією прокурори прагнуть досягти судових розглядів у кримінальних провадженнях, що мають найвищу ймовірність успіху та найменші шанси на скасування в апеляції. Якщо суди мають досвід у справах про незаконне збагачення та готові підтримувати проведені розслідування, ризик негативного результату буде зведено до мінімуму. Ці умови доводять, що ефективне судове переслідування сприятиме подальшому використанню незаконного збагачення як кримінального покарання.

Таким чином, результати нашого дослідження свідчать про те, що країна досягла суттєвих успіхів у боротьбі з корупцією та легалізацією незаконних коштів за останні роки. Економічний ефект від роботи антикорупційних органів у 2023 році склав загалом 4,7 млрд грн, що є найбільшим показником з часу функціонування антикорупційних інституцій.

Висновки до розділу 2

В результаті проведеного теоретичного аналізу синтезовано основні причини проявів незаконного збагачення та корупції в Україні: стійка традиція переваги неформальних зв'язків у суспільстві та владі, виражена в поширенні «кумівських» відносин; наявність недосконалих або відсутніх інклюзивних інститутів; злиття бізнесу та політики, коли бізнесмени стають частиною політичної еліти; недостатній розвиток демократичних інститутів і перевага екстрактивних структур; слабка правова культура населення і високий рівень самоуправства серед чиновників; погана координованість судової системи та корупція серед суддів, що ускладнює доступ до правосуддя; перевага так званої кланової структури; значний рівень бюрократії в державному та публічному управлінні.

Здійснено аналіз впливу незаконного збагачення на економіку держави шляхом розрахунку певних макроекономічних показників, а саме: індекс сприйняття корупції в Україні; рівень тіньової економіки; індекс легкості ведення бізнесу; індекс економічної свободи.

Результати аналізу індексу сприйняття корупції в Україні та прогнозів її тенденцій засвідчили позитивну динаміку. Такий розвиток має дуже сприятливий вплив на антикорупційну політику країни та отримує схвальні відгуки від наших європейських партнерів. Встановлено, що позитивна динаміка індексу проявляється після 2014 року, відповідно зроблено припущення, що вона пов'язана з російською агресією, яка розпочалася у 2014 році у вигляді гібридної війни, яка стала своєрідним «переломним» моментом для українського суспільства.

Проведено оцінку стану та тенденцій рівня тіньової економіки в Україні, внаслідок чого визначено певну двозначність у динаміці. З одного боку, поступове скорочення обсягів тіньової економіки, з іншого – тенденція залишається нестабільною, з чергуванням невеликих зменшень і збільшень

рівня, що вказує на недоліки державних заходів боротьби з тіньовою економікою.

Здійснено аналіз динаміки індексу легкості ведення бізнесу в Україні, в результаті чого визначено позитивну динаміку індексу з 2018 по 2023 роки. Прогноз на 2023-2028 роки також є позитивним. Упродовж цього періоду індекс, ймовірно, продовжить знижуватися, що сприятиме позитивним змінам в економіці країни.

Реалізовано також аналіз індексу економічної свободи в Україні, який засвідчив, що у період з 2018 по 2023 роки індекс економічної свободи має помітно позитивну динаміку. За цей час спостерігалось зростання значення індексу. Прогнози на майбутнє також свідчать про збереження цієї позитивної тенденції.

Наступним етапом аналітичної частини кваліфікаційної роботи став аналіз ефективності системи фінансового моніторингу України в розрізі показників: обсяг зареєстрованої інформації про фінансові операції, що підпадають під фінансовий моніторинг; обсяг інформації, яка надається стосовно фінансових операцій, що також підлягають процедурам фінансового моніторингу. Аналіз продемонстрував загальну тенденцію до зниження обсягів повідомлень про фінансові операції в період з 2020 по 2022 рік. Це може бути викликано зменшенням бізнесової активності та фінансових операцій через пандемію коронавірусу та початок повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Динаміка повідомлень про фінансові операції, виконані банківськими та небанківськими установами показує схожу динаміку з раніше вивченими показниками. Загалом, дані демонструють зростання кількості повідомлень у 2018-2019 роках, а потім поступове зниження в період з 2019 по 2023 роки. Проведено аналіз структури повідомлень та тих суб'єктів, які надають інформацію про фінансові операції. Згідно з аналізом, можна зробити висновок, що значна частина повідомлень (54%) про фінансові операції надходить від учасників ринку капіталу та товарного ринку, що свідчить про

їхню важливу роль як суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Більше ніж чверть повідомлень надходить від фінансових компаній. Результати аналізу свідчать про те, що в середньому 95 % операцій, зафіксованих Держфінмоніторингом, класифікуються як підозрілі фінансові транзакції, що потребують фінансової розвідки, а також як порогові фінансові операції.

За результатами досліджень найбільша кількість узагальнених матеріалів була передана до Служби безпеки України, Національної поліції та Бюро економічної безпеки. Серед додаткових узагальнених матеріалів також переважають запити від СБУ, Офісу Генерального прокурора і Національного антикорупційного бюро.

У 2023 році кількість осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, зросла на 751 порівняно з 2022 роком. У випадку адміністративних правопорушень спостерігається зменшення: з 1529 осіб у 2022 році до 861 у 2023 році. Кількість осіб, притягнутих до відповідальності за корупційні правопорушення у 2023 році, зросла на 83 особи (з 2708 до 2791) у порівнянні з 2022 роком. Проте, у порівнянні з 2021 роком, спостерігається помітне зниження — на 4200 осіб. Відповідно, зроблені такі висновки: Львівська область посідає перше місце за кількістю осіб, причетних до корупційних зловживань у сфері незаконного збагачення у 2023 році, становлячи 325 осіб, що свідчить про високий рівень корупції в регіоні.

Результати аналітичної частини дослідження свідчать про те, що країна досягла суттєвих успіхів у боротьбі з корупцією та легалізацією незаконних коштів за останні роки. Економічний ефект від роботи антикорупційних органів у 2023 році склав загалом 4,7 млрд грн, що є найбільшим показником з часу функціонування антикорупційних інституцій.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗБАГАЧЕННЮ

3.1. Зарубіжний досвід протидії незаконному збагаченню в правовому полі

З метою підвищення ефективності системи боротьби з незаконним збагаченням в Україні надзвичайно важливо провести аналіз міжнародного досвіду в цій сфері. Основою системи протидії незаконному збагаченню в Україні виступає державний фінансовий моніторинг, який був створений значно пізніше, ніж у багатьох розвинених країнах. Вивчення іноземного досвіду дозволить виявити унікальні особливості та переваги фінансових моніторингових систем, які можуть бути адаптовані для впровадження в Україні.

Розпочнемо нашу аналітику з вивчення основних характеристик боротьби з незаконним збагаченням. Перш ніж переходити до аналізу, варто звернути увагу на специфіку системи фінансового моніторингу в різних країнах, зокрема в США, яка є лідером у впровадженні нових підходів до протидії незаконному збагаченню та фінансовим злочинам. Головною особливістю американської моделі фінансового моніторингу є її основа на принципах англосаксонської правової системи.

Серед ключових характеристик цієї моделі можна виділити:

- домінування прецедентного права у регулюванні фінансових відносин;
- швидкий темп інновацій в фінансовому секторі;
- високий ступінь прозорості банківської системи;
- значна координація дій між різними установами та міністерствами, а також їхня ефективність;

- підрозділ фінансового моніторингу США надає контролюючим органам доступ до інформації про фінансові операції, зокрема до тих, що можуть викликати підозру в рамках міжнародної співпраці [26].

Наступним етапом нашого аналізу стане вивчення специфіки системи фінансового моніторингу в Канаді. Динамічний розвиток цієї країни почався в середині XVIII століття, коли вона перебувала під контролем Британії та Франції як аграрна колонія. Починаючи з середини XIX століття, в Канаді розпочалася активна індустріалізація, що сприяло еволюції фінансової системи. Канада також зазнала істотного впливу з боку фінансового ринку США, що сприяло подальшому розвитку її економічної сфери, особливо у фінансовому секторі. Слід зазначити, що Канада активно впроваджує практики фінансового моніторингу з інших країн і має досить ефективну систему в цій області.

Виділимо основні характеристики канадської системи фінансового моніторингу:

- різноманітність джерел інформації та шляхів, через які передаються дані про фінансові операції;
- велика частина інформації надходить на добровільній основі, складаючи близько 60%.

Інформація, що збирається за запитами до відділів фінансового моніторингу, становить 20%, тоді як повідомлення про підозрілі фінансові операції – 13%. Також отримуються дані з відкритих джерел і інших каналів [27].

На завершення, слід зазначити, що система фінансового моніторингу в Канаді характеризується високою прозорістю та надійністю.

Тепер перейдемо до розгляду систем фінансового моніторингу в європейських країнах, розпочавши з Німеччини.

Система фінансового моніторингу в цій країні має кілька ключових особливостей, зокрема:

- впровадження ризик-орієнтованого підходу для оцінки «надійності» або «підозрілості» фінансових транзакцій;
- високий рівень автоматизації процесів збору та обробки даних;
- управління цією системою здійснює Національна поліція, що інтегрує її в структуру правоохоронних органів країни;
- загалом, фінансовий моніторинг у Німеччині має правозахисний характер, основною метою якого є контроль за діяльністю фінансових установ, а також страхових і банківських організацій [27].

Також слід зазначити, що фінансовий моніторинг у країні є автоматизованим, і більшість учасників фінансового ринку демонструє високий рівень фінансової дисципліни.

Наступним у нашому аналізі є система фінансового моніторингу Великобританії, яка має кілька ключових характеристик:

- підрозділ фінансового моніторингу підпорядковується Міністерству фінансів;
- основними напрямками роботи системи є протидія легалізації незаконно отриманих доходів, фінансуванню тероризму, шахрайству в азартних іграх, а також фінансовим злочинам;
- законодавство Великобританії не передбачає передачі інформації щодо фінансових правопорушень та податкових злочинів до правоохоронних органів інших країн.

Продовжимо наш аналіз, зосередившись на характеристиках системи фінансового моніторингу у Франції. Основні її особливості включають:

- підрозділ, що відповідає за фінансовий моніторинг, підпорядкований Міністерству економіки та фінансів;
- система фінансового моніторингу має адміністративний характер і спирається на базові європейські цінності, серед яких лібералізм і консерватизм;
- немає законодавчих норм, які регулюють передачу інформації про підозрілі фінансові операції, що перевищують певний поріг.

Тепер перейдемо до аналізу системи фінансового моніторингу в Іспанії, яка має такі ключові характеристики:

- підрозділ фінансового моніторингу підпорядковується Державному сектору з питань безпеки Міністерства внутрішніх справ;
- розробка заходів для протидії легалізації незаконно отриманих коштів охоплює як стратегічні, так і тактичні аспекти;
- цей підрозділ відповідає за координацію дій правоохоронних органів та створення методології для оцінки різних ризикованих транзакцій;
- для покращення методик оцінки фінансових операцій залучаються різні фінансові установи, такі як банки, страхові компанії, представники сфери нерухомості, а також асоціації юристів і бухгалтерів.

Розглянемо систему фінансового моніторингу в Італії. Її основні характеристики включають:

- підрозділ, відповідальний за фінансовий моніторинг, підпорядковується Національному банку Італії;
- постійний контроль та облік валютних операцій, що проводяться банками та іншими фінансовими установами;
- значна частка повідомлень про підозрілі фінансові операції надходить від банків;
- фінансові інституції зобов'язані звітувати до підрозділу фінансового моніторингу.

На завершення розглянемо особливості системи фінансового моніторингу в Австралії. Основні її характеристики такі:

- підрозділ, що відповідає за фінансовий моніторинг, підпорядковується Міністерству внутрішніх справ;
- цей підрозділ виконує функцію координації, забезпечуючи взаємодію між різними установами та організаціями у боротьбі з легалізацією незаконно отриманих коштів і ухиленням від сплати податків;
- інформація про всі фінансові операції, що перевищують 10 тисяч австралійських доларів, повинна надаватися цьому підрозділу;

- законодавство передбачає обов'язкову звітність щодо операцій з крипто валютою.

Здійснивши порівняльний аналіз функціонування підрозділів фінансового моніторингу в різних країнах, ми можемо виділити певні їхні переваги, які варто впровадити в українську практику боротьби з незаконно отриманими доходами (табл. 3.1).

Таблиця 3.1.

Аспекти міжнародного досвіду, які можна запровадити у вітчизняну практику

№	Перевага, що може бути використана в Україні	Країна, що використовує перевагу
1	широка координація взаємодії органів, що протидіють легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму	США
2	перенесення на наступний бюджетний період невикористаних планових бюджетних коштів	Канада
3	поєднання для реалізації фінансового моніторингу напрямків не лише протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму, а й ухилення від сплати податків; вимоги до звітності поширюються на операції з цифровою валютою	Австралія
4	розмежування між окремими структурними підрозділами функцій управління та реалізації фінансового моніторингу в рамках єдиного уповноваженого органу	Китай
5	відповідальність уповноваженого органу за процес попереднього розслідування	Фінляндія
6	покладання на законодавчому рівні на уповноважений орган в сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму функцій координації діяльності органів фінансового моніторингу	Бельгія
7	заборона передачі інформації про податкові правопорушення іншим державам	Великобританія
8	підпорядкування фінансового моніторингу центральному банку, автоматизована ризик-орієнтована система обробки інформації	Італія

Розроблено на основі [21; 22].

Важливо підкреслити, що проведений порівняльний аналіз моделей фінансового моніторингу виявив ряд ознак, які можуть бути впроваджені в українську практику роботи підрозділів фінансового моніторингу. Окрім того, досвід інших країн у боротьбі з легалізацією незаконно отриманих доходів є значно більш розвинутим у порівнянні з українським.

3.2. Напрями удосконалення системи протидії незаконному збагаченню в Україні

Спираючись на результати раніше проведеного дослідження, можемо перейти до визначення шляхів покращення національної системи боротьби з незаконним збагаченням.

Таким чином, підсумовуючи результати нашого дослідження, сформулюємо основні напрямки державної антикорупційної політики України, які будуть представлені графічно на рисунку 3.1.

Рис. 3.1. Основні вектори антикорупційних заходів

Розглядаючи ключові напрямки антикорупційної політики держави, варто зазначити, що для усунення основної мети корупціонерів — отримання незаконного прибутку — необхідно розвивати інститут спеціальної конфіскації та впроваджувати конфіскацію поза межами кримінального процесу. Це вимагатиме від обвинувачення додаткових зусиль для підтвердження незаконного походження активів, але є підстави вважати, що такі зусилля в підсумку принесуть результати.

Для реалізації визначених цілей необхідно вжити заходів щодо зміни законодавства та вдосконалення практики його застосування. Зокрема, доцільно:

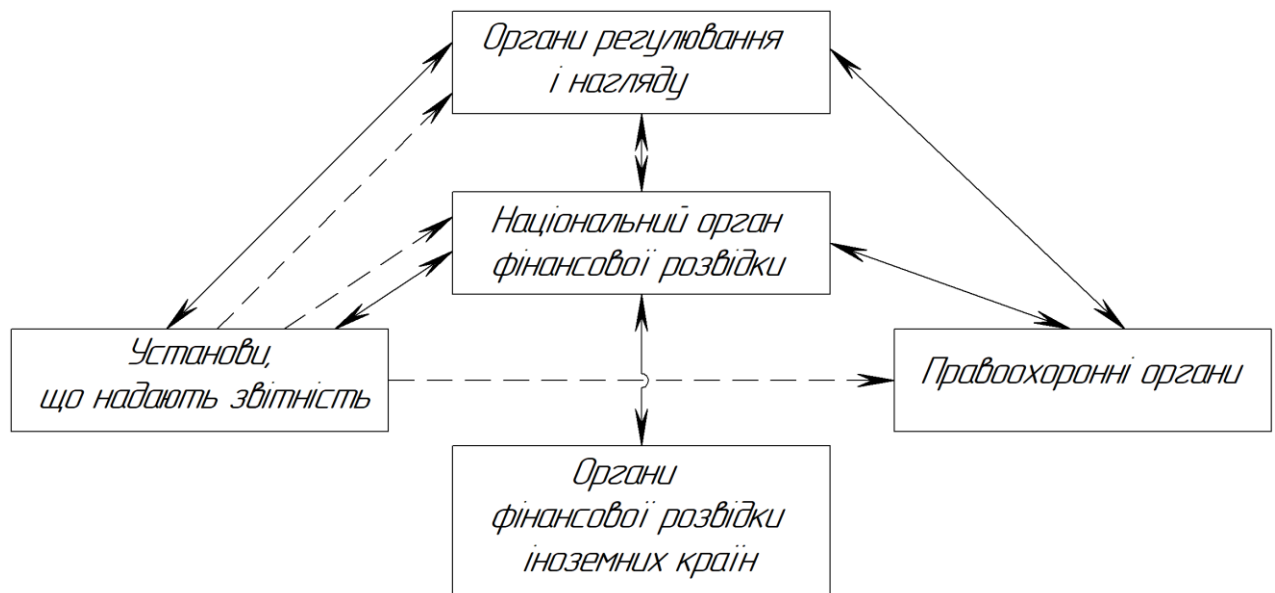
- ✓ Удосконалити діяльність правоохоронних органів у напрямку доведення походження вилучених активів: чи є вони знаряддям або засобом для скоєння злочину, чи неправомірно набуті. Ефективна спеціальна конфіскація повинна відповідати як Конституції України, так і міжнародним стандартам прав людини.
- ✓ Покращити процес розшуку активів, які можуть бути арештовані в рамках кримінального провадження, шляхом збору необхідних доказів про їхнє незаконне походження. Це дозволить оперативно і ефективно реалізовувати арешти для спеціальної конфіскації.
- ✓ Підвищити наповненість Єдиного реєстру арештованих активів, що сприятиме уніфікації роботи правоохоронних органів у цій сфері.
- ✓ Збільшити прозорість та ефективність роботи органів виконавчої служби в процесі конфіскації активів. Ці структури виконують аналогічні функції до АРМА, але оперують активами більшого обсягу, тоді як доступ до інформації про їхню діяльність потребує покращення.
- ✓ Удосконалити законодавство, яке визначає підстави та процедури притягнення суб'єктів, на яких поширюється дія закону, до дисциплінарної відповідальності за порушення антикорупційного законодавства.

- ✓ Поліпшити ті норми правил, заборон і обмежень, встановлених антикорупційним законодавством, які не містять заходів юридичної відповідальності. Зокрема, статті 172-4, 172-9, 212-15, 212-21 Кодексу України про адміністративні правопорушення мають низку недоліків, які суттєво знижують їхній забезпечувальний і превентивний потенціал, а також ефективність Національного агентства, Національної поліції, прокуратури та судів.
- ✓ Узгодити окремі положення кримінального законодавства, що стосуються кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, з міжнародними стандартами у цій сфері, а також гармонізувати їх між собою та з нормами кримінального процесуального законодавства.
- ✓ Спорядити деякі процесуальні дії, щоб підвищити оперативність і якість досудового розслідування корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень (значна частина цих справ триває роками).
- ✓ Удосконалити законодавство, що регулює діяльність Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, отриманими від корупційних та інших злочинів (АРМА), оскільки воно має численні прогалини і корупційні ризики. Низька ефективність передачі активів в управління АРМА для збереження їхньої економічної вартості, а також процесів запобігання і протидії легалізації коштів, що отримані злочинними шляхом.
- ✓ Виключити з кримінального кодексу норму про безумовну конфіскацію всього чи частини майна як покарання. Це положення не відповідає міжнародним стандартам з прав людини і є явно непропорційним. Крім того, воно ускладнить реалізацію таких покарань у випадках, коли йдеться про активи, розташовані за кордоном.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що ефективні заходи з конфіскації кримінального майна повинні стати важливим інструментом у боротьбі з корупцією, адже вони позбавляють злочинців основної мотивації — отримання фінансової вигоди.

Важливим етапом формування шляхів удосконалення системи антикорупційних заходів стане розробка пропозицій для підвищення рівня суспільної свідомості та антикорупційної моралі, оскільки, згідно з результатами нашого дослідження, це є ключовим чинником у боротьбі з корупцією.

Відповідно, здійснимо порівняльний аналіз взаємодії конкретних інституцій на національному (рис. 3.2) та міжнародному рівнях (3.3).

— — — ➔ *Передавання інформації про сумнівні операції*

↔ *Взаємодмін розвідувальними даними про сумнівні операції*

Рис. 3.2. Механізм взаємодії суб'єктів протидії незаконному збагаченню на національному рівні

Розроблено автором на основі [29].

Такого роду організаційна структура вважається оптимальною, оскільки вона сприяє швидкому та надійному обміну інформацією, що є критично важливим для забезпечення ефективності системи фінансової розвідки держави. Наведена схема організації фінансової розвідки також передбачає високу узгодженість інтересів і дій усіх компетентних органів і установ під

час виконання цього виду діяльності. Порухення комунікаційних каналів або зниження швидкості інформаційних передач може загрожувати всій системі та знижувати ефективність її роботи.

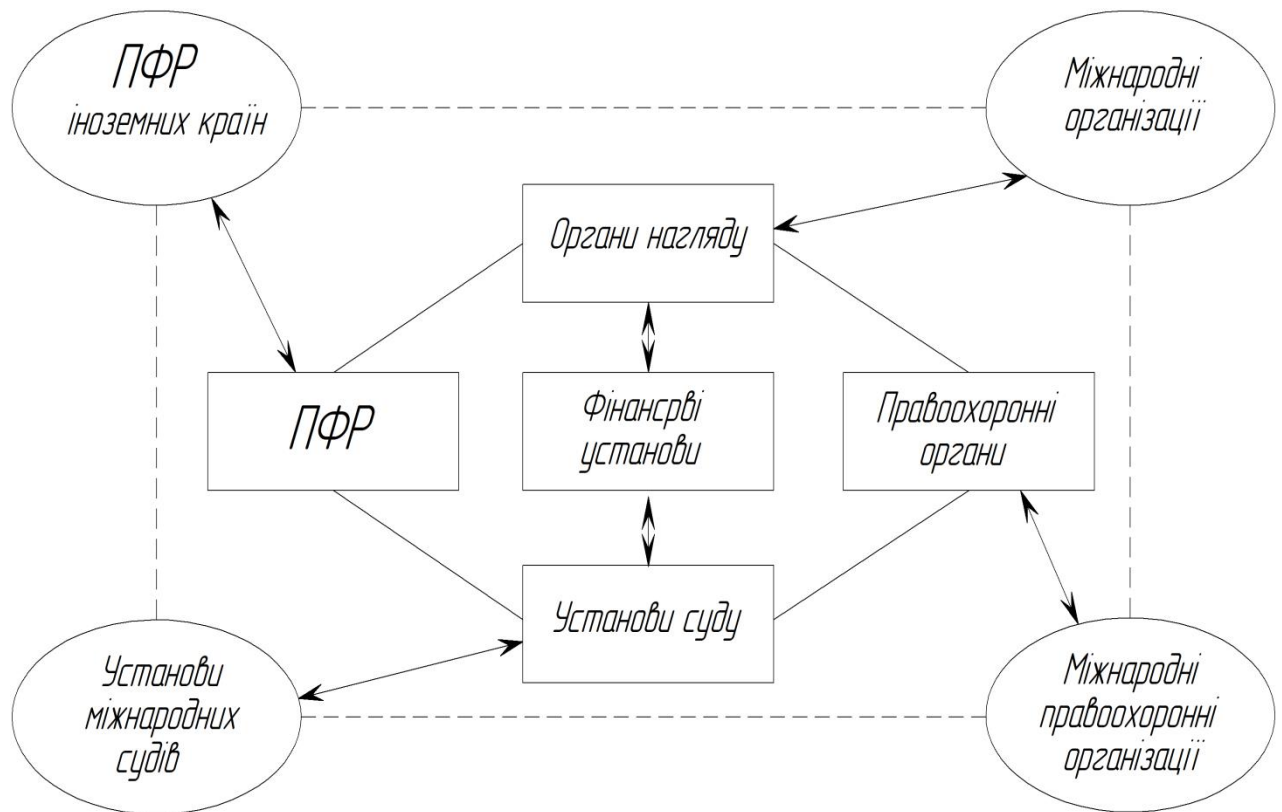

Рис. 3.3. Механізм взаємодії суб'єктів протидії незаконному збагаченню на міжнародному рівні

Розроблено автором на основі [29].

Пропонована модель співпраці між суб'єктами, що займаються протидією незаконному збагаченню на міжнародному рівні, може виявитися досить ефективною. Це стає особливо важливим у контексті конфлікту між Російською Федерацією та Україною, оскільки необхідно акцентувати увагу на посиленні фінансової розвідки з кількох причин:

- ❖ активно виявляти підозрілі фінансові операції і потоки, пов'язані з фінансуванням війни з боку Росії та її союзників, зокрема терористичних організацій;

- ❖ допомагати у пошуку шляхів повернення незаконно виведених коштів і конфіскації активів, які належать представникам країни-агресора та терористичним угрупованням;
- ❖ протидіяти легалізації незаконно здобутих доходів у національному бізнесі та фінансовому секторі для забезпечення фінансової та економічної безпеки.

На завершення можна зазначити, що реалізація запропонованих ключових заходів у сфері державної антикорупційної політики стане можливою лише за умови покращення рівня суспільної свідомості та антикорупційної етики в країні. Надзвичайно важливо, щоб для ефективного подолання корупції забезпечувався високий рівень життя населення, належна якість освіти, а також фінансова і юридична обізнаність, а також адекватний захист основних прав і свобод громадян. Більше того, антикорупційна програма держави може бути реальною та продуктивною лише в умовах економічного зростання та поліпшення соціального забезпечення для населення.

Як вже зазначалося, рівень суспільної свідомості та антикорупційної моралі набуває особливого значення у сучасних умовах для протидії корупції. Результати попередніх досліджень показали, що сприйняття корупції демонструє зростаючу тенденцію, особливо після початку російської військової агресії. Тому саме зараз є доволі сприятливий час для забезпечення ефективності антикорупційної політики.

Висновки до розділу 3

Здійснивши компаративний аналіз функціонування системи протидії незаконному збагаченню в різних країнах, можемо виділити певні їхні переваги, які варто впровадити в українську практику боротьби з незаконно отриманими доходами. Зокрема, широка координація взаємодії органів, що протидіють легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму; перенесення на наступний бюджетний період невикористаних планових бюджетних коштів; поєднання для реалізації фінансового моніторингу напрямків не лише протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму, а й ухилення від сплати податків; вимоги до звітності поширюються на операції з цифровою валютою; розмежування між окремими структурними підрозділами функцій управління та реалізації фінансового моніторингу в рамках єдиного уповноваженого органу; відповідальність уповноваженого органу за процес попереднього розслідування; покладання на законодавчому рівні на уповноважений орган в сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму функцій координації діяльності органів фінансового моніторингу; заборона передачі інформації про податкові правопорушення іншим державам; підпорядкування фінансового моніторингу центральному банку, автоматизована ризик-орієнтована система обробки інформації.

Запропоновано заходи щодо забезпечення правових передумов протидії незаконному збагаченню в Україні. Зокрема запропоновано: удосконалити діяльність правоохоронних органів у напрямку доведення походження вилучених активів; покращити процес розшуку активів, які можуть бути арештовані; підвищити наповненість Єдиного реєстру арештованих активів, що сприятиме уніфікації роботи правоохоронних органів у цій сфері; збільшити прозорість та ефективність роботи органів виконавчої служби в процесі конфіскації активів; удосконалити законодавство, яке визначає

підстави та процедури притягнення суб'єктів, на яких поширюється дія закону, до дисциплінарної відповідальності за порушення антикорупційного законодавства; поліпшити ті норми правил, заборон і обмежень, встановлених антикорупційним законодавством, які не містять заходів юридичної відповідальності, зокрема, статті 172-4, 172-9, 212-15, 212-21 Кодексу України про адміністративні правопорушення; узгодити окремі положення кримінального законодавства, що стосуються кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, з міжнародними стандартами у цій сфері, а також гармонізувати їх між собою та з нормами кримінального процесуального законодавства; спорядити деякі процесуальні дії, щоб підвищити оперативність і якість досудового розслідування корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень; удосконалити законодавство, що регулює діяльність Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, отриманими від корупційних та інших злочинів (АРМА), оскільки воно має численні прогалини і корупційні ризики; виключити з кримінального кодексу норму про безумовну конфіскацію всього чи частини майна як покарання.

Розроблено пропозиції щодо формування механізму взаємодії суб'єктів протидії незаконному збагаченню на національному рівні. Запропонований механізм є оптимальним, оскільки сприяє швидкому та надійному обміну інформацією, що є критично важливим для забезпечення ефективності системи фінансової розвідки держави. Розроблено також механізм взаємодії суб'єктів протидії незаконному збагаченню на міжнародному рівні, який акцентує на таких аспектах діяльності фінансової розвідки: активно виявляти підозрілі фінансові операції і потоки, пов'язані з фінансуванням війни з боку Росії та її союзників, зокрема терористичних організацій; допомагати у пошуку шляхів повернення незаконно виведених коштів і конфіскації активів, які належать представникам країни-агресора та терористичним угрупованням; протидіяти легалізації незаконно здобутих доходів у національному бізнесі та фінансовому секторі для забезпечення фінансової та економічної безпеки.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного історико-ретроспективного аналізу встановлено, що термін "хабар" має глибокі історичні корені, виникаючи вже в IV столітті. З формуванням централізованої бюрократії в Київській Русі, хабарництво стало поширеним явищем, оскільки чиновники отримували оплату не з державної казни, а через приватні винагороди від населення.

Проведено історичний аналіз системи заходів протидії незаконному збагаченню. Встановлено, що у середньовіччі чиновники, такі як воєводи і намісники, зловживали своїми повноваженнями, вимагаючи додаткових винагород. Хоча з часом почало здійснюватися фінансування з державного бюджету, традиція отримання додаткових винагород (посулів) залишалась соціально прийнятною. Офіційне визнання хабарництва як злочину відбулося лише наприкінці XV — на початку XVI століття, що вказує на повільний розвиток правових норм навколо цього явища. Традиція "кормління" та сприйняття хабарництва як звичного методу фінансування чиновників вказує на глибокі соціальні й культурні корені цього явища в українському суспільстві. Після здобуття незалежності в Україні розпочалася робота над створенням нових правових механізмів. Прийняття Кримінального кодексу і подальші зміни, спрямовані на боротьбу з корупцією, демонструють прагнення пристосувати національне законодавство до міжнародних стандартів.

Серед основних міжнародно-правових актів що регулюють сферу незаконного збагачення проаналізовано Міжамериканську конвенцію про боротьбу з корупцією вперше закріпила незаконне збагачення на міжнародному рівні, що демонструє важливість глобального визнання цього злочину. Інші міжнародні угоди, такі як Конвенція ООН проти корупції, також підкреслюють необхідність відповідальності за незаконне збагачення, запроваджуючи вимоги щодо доведення законності доходів.

Здійснено компаративний аналіз законодавства різних країн у сфері протидії незаконному збагаченню. Зокрема у Франції вже існували механізми боротьби з незаконним збагаченням до ратифікації міжнародних конвенцій, що свідчить про зрілість правової системи. Однак французькі закони акцентують увагу на підозрах та непрямих доказах, що ускладнює процес притягнення до відповідальності. Великобританія не вводить поняття незаконного збагачення через занепокоєння щодо належної правової процедури. Пропозиція Transparency International свідчить про прогресивний підхід до боротьби з хабарництвом, але національне законодавство не передбачає чіткої відповідальності за незаконне збагачення. Бельгія активно бореться з незаконним збагаченням через свої кримінальні і податкові кодекси, тоді як Німеччина використовує термін "безпідставне збагачення", що свідчить про відмінності в підходах до вирішення цієї проблеми. У Нідерландах відсутнє окреме законодавство щодо незаконного збагачення, але є зусилля для посилення кримінальної відповідальності за підкуп. Швейцарія вважає міжнародні вимоги щодо доведення правомірності доходів занадто складними для свого законодавства, тоді як Польща не вводила окрему кримінальну відповідальність за незаконне збагачення, проте має механізми розширеної конфіскації. Узагальнюючи результати компаративного аналізу можна стверджувати, що різні країни мають різні підходи до регулювання незаконного збагачення, кожен з яких має свої переваги та недоліки. Це означає, що Україні варто вивчати досвід інших країн для вдосконалення національного законодавства в цій сфері, зокрема в контексті посилення відповідальності та впровадження ефективних механізмів боротьби з корупцією.

Встановлено, що корупційні явища безсумнівно мають негативний вплив не лише на соціальне, але й на економічне середовище в Україні. Це проявляється в зниженні довіри до державних установ та інститутів, погіршенні інвестиційної привабливості та зростанні тіньової економіки.

З'ясовано, що основні причини корупції включають стійкі традиції неформальних зв'язків, недоброчесність окремих чиновників, відсутність інклюзивних інститутів, а також злиття бізнесу та політики, що створює сприятливе середовище для корупційних проявів. Важливим фактором є також слабка правова культура населення та недостатня прозорість у діяльності державних органів.

Доведено, що позитивна динаміка індексу сприйняття корупції після 2014 року свідчить про те, що суспільство поступово усвідомлює негативні наслідки корупції, а також важливість демократичних цінностей для розвитку країни. Це стало можливим завдяки зусиллям держави та активності громадянського суспільства у боротьбі з корупцією.

Сформовано прогнози для основних макроекономічних показників, які засвідчують поступове покращення бізнес-клімату в Україні. Відомо, що індекс легкості ведення бізнесу демонструє позитивну динаміку, що є свідченням реформ і зусиль, спрямованих на спрощення ведення бізнесу та скорочення адміністративних бар'єрів.

Розроблено аналітичний підхід для оцінки стану та тенденцій тіньової економіки, який виявляє зміни в структуруванні економіки України. Хоча спостерігається поступове скорочення обсягів тіньової економіки, нестабільність показників вказує на необхідність подальшого вдосконалення державних механізмів боротьби з нелегальними практиками.

Встановлено, що злочинне збагачення являє собою одну з найзначніших загроз для стабільності держави, що зумовлює високий рівень зацікавленості як правоохоронних органів, так і суспільства в застосуванні ефективних заходів фінансової розвідки.

Доведено, що співробітництво органів фінансової розвідки, таких як Державна служба фінансового моніторингу, з правоохоронними органами, зокрема Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою та Національним антикорупційним бюро, грає ключову роль у забезпеченні ефективності розслідувань кримінальних справ, пов'язаних із корупцією.

Сформовано аналіз результатів діяльності антикорупційних органів за 2023 рік, що свідчить про зростання кількості виявлених правопорушень, зокрема, корупційних злочинів. Протягом 2023 року кількість заможних осіб, визнаних винними в корупційних правопорушеннях, зросла, що свідчить про ефективність антикорупційних заходів.

Розроблено стандартизовані механізми для прямої цивільної конфіскації активів, які дозволяють вилучати незаконно отримані активи та повернути їх на користь держави. Це сприяє не лише відшкодуванню фінансових втрат, а й зміцненню довіри до фінансових установ і державних інститутів.

Встановлено, що для підвищення ефективності системи боротьби з незаконним збагаченням в Україні необхідно впроваджувати найкращі практики міжнародного фінансового моніторингу, які вже розроблені у розвинених країнах, таких як США, Канада, Німеччина, Великобританія, Франція, Іспанія, Італія та Австралія.

З'ясовано, що основні характеристики систем фінансового моніторингу в різних країнах, такі як ризик-орієнтований підхід, автоматизація процесів, висока прозорість та ефективна координація між установами, є критично важливими для успішного запобігання легалізації незаконних доходів.

Доведено, що Україна може отримати значні вигоди від застосування міжнародного досвіду, зокрема, розширення координації між органами, що протидіють легалізації злочинних доходів, а також впровадження механізмів автоматизованої обробки інформації про фінансові транзакції.

Сформовано конкретні напрямки державної антикорупційної політики, які включають удосконалення інституту спеціальної конфіскації, зміни в законодавстві, підвищення прозорості в діяльності правоохоронних органів та вдосконалення системи фінансового моніторингу.

Розроблено рекомендації щодо покращення діяльності правоохоронних органів у напрямку доведення незаконного походження активів, наповненість Єдиного реєстру арештованих активів, а також удосконалення комунікації між різними інституціями на національному та міжнародному рівнях.

В результаті проведеного дослідження, можемо стверджувати, що ефективні антикорупційні заходи в Україні вимагають не лише вдосконалення системи фінансового моніторингу, але й комплексного підходу до підвищення рівня суспільної свідомості та антикорупційної моралі серед громадян. Важливо забезпечити високу якість освіти, фінансову та юридичну обізнаність населення, а також підтримку прав та свобод громадян, оскільки ці чинники є ключовими для ефективної боротьби з корупцією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hnylytska L., Franchuk V., Melnyk S., Nakonechna N., Leskiv H., & Hobela V. (2022). Security-oriented model of business risk assessment. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 4 (45), 202–210. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.45.2022.3838>
2. Hobela V., Podra O., Batyuk B., Levkiv H., & Hynda O. (2022). The Ukrainian economy offshoring: estimation of factors' impact and developing measures to combat. *Business: Theory and Practice*, 23(2), 347–356. <https://doi.org/10.3846/btp.2022.14509>
3. Hobela, V. (2020) Economy offshoring in the national economic security. *Scientific Horizons*, 23(12), 109 – 120. [https://doi.org/10.48077/scihor.23\(12\).2020.109-120](https://doi.org/10.48077/scihor.23(12).2020.109-120)
4. Franchuk, V., Pryhunov, P., Melnyk, S., Hobela, V., & Shuprudko, N. (2023). Security environment: theoretical and methodological principles. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 3(50), 247–255. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.50.2023.4089>
5. Акімова О. В. Фінансовий моніторинг в системі державного фінансового контролю: теорія, методологія, практика : монографія. Краматорськ : Донбаська державна машинобудівна академія, 2017. 298 с.
6. Актуальні методи, способи, інструменти легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансування тероризму (сепаратизму). Державна служба фінансового моніторингу України. 2021. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/%20of%/UKR_Typology_2021.pdf
7. Аркуша Л. І. Деякі особливості розслідування легалізації (відмивання), одержаних у результаті організованої злочинної діяльності. *Юридичний вісник*. 2012. № 2. С. 87–92.
8. Бадалова О.С. Загальні історико-правові аспекти боротьби з корупцією. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 11. С. 149–153.
9. Білоцький О.В., Підберезький І.В., Дарвай В.В. Корупція та її вплив на розвиток українського суспільства. *Науковий огляд*. 2017. № 14. Том 4.

10. Гаєвський І. М. Відмивання коштів і корупція: співвідношення та аналіз взаємозв'язків. *Публічне право*. 2014. № 3. С. 78–84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2014_3_13
11. Гаєвський І. М. Національна система фінансового моніторингу як компонент національної безпеки України: правові аспекти. *Публічне право*. 2015. № 4. С. 33–40.
12. Глущенко О. О., Семеген І. Б. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід: монографія. Львів: Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи НБУ, 2015. 429 с.
13. Гобела В. В., Мельник С. І. Offshoring as a Threat to the National Economic Security: Causes and Ways to Counteract. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2021. Том 8, № 2. С. 9–16. DOI:10.52566/msu-econ.8(2).2021.9-16
14. Гобела В. В. Економіко-безпекова екологізація: теорія і практика : монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2021. 244 с.
15. Гулько Л. Г. Організаційно-економічний механізм фінансового моніторингу в суб'єктів первинного фінансового моніторингу. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 5. С. 863–866.
16. Дика О.С., Наумчук К.М. Соціальний аспект розвитку корупції в процесі розвитку державної антикорупційної політики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. №22. С. 107–111.
17. Дмитренко Е. С. Роль фінансового моніторингу у мінімізації латентності злочинів, передбачених статтями 209 та 209-1 Кримінального кодексу України. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1. С. 43–49.
18. Єрмоленко О.А., Лисьонкова Н.М., Фінансовий моніторинг в Україні. *Вісник економіки транспорту та промисловості*. 2012. № 37. С. 23–26.
19. Задоя А. О., Ткаченко І. П. Фінансовий моніторинг: перспективи впровадження та проблеми реалізації. *Економічний вісник НГУ*. 2015. № 2. С. 59–65.

20. Звіти про діяльність. Офіційний веб-сайт Державної служби фінансового моніторингу України. URL: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=83&lang=uk (дата звернення: 07.09.2024).
21. Коваленко В. В., Дмитров С. О., Єжов А. В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму: монографія. Суми: УАБС НБУ, 2017. 140 с.
22. Копиця І.М., Смагло О.В. Зарубіжний досвід організації системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*, 2013. №2. С. 240–245.
23. Кравчук А.О. Тіньові аспекти економіки України в податковому секторі. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Том 1. № 3. С. 79–86.
24. Кримінальний кодекс України : Закон України від 01.02.2025 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
25. Куришко О.О. Особливості розвитку Системи фінансового моніторингу в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 1. С. 267–275.
26. Матеріали офіційного сайту Державної служби фінансового моніторингу України. ДСФМ – веб-сайт. URL: <http://sdfm.gov.ua> (дата звертання: 10.03.2023).
27. Москаленко Н. В. Світовий досвід побудови системи запобігання та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансування тероризму. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія «Економіка та управління»*. 2020. № 2. С. 119-123.
28. Павлов Д. М. Протидія відмиванню коштів та фінансуванню тероризму як фактор забезпечення економічної безпеки держави та протидії корупції: теоретико-правовий аспект. *Публічне право*. 2017. № 1. С. 33–40.

29. Петрук О.М., Левківська К.Д. Особливості розвитку системи фінансового моніторингу. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2013. № 2. С. 288–292.
30. Про Державну службу фінансового моніторингу України: Положення затв. постановою Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 № 537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text>.
31. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму: Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>
32. Романько П. С. Національна система фінансового моніторингу: шляхи становлення та перспективи розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 3. С. 224–228.
33. Світлична В. Ю., Світлична Т. І. Врахування факторів ризику в процесі здійснення фінансового моніторингу. *Комунальне господарство міст*. Серія «Економічні науки». 2013. № 111. С. 152–159.
34. Сербина О. Г., Минакова К. С. Становлення системи фінансового моніторингу в Україні. *Молодий вчений*. 2014. № 4(07) (1). С. 125–128.
35. Синявська О. О. Дослідження впливу економічного розвитку країни на рівень тероризму. *Глобальні та національні проблеми економіки*. №15, 2017 р. URL: <http://global-national.in.ua/archive/15-2017/124.pdf>
36. Смагло О. В. Оцінка ризику легалізації злочинних доходів суб'єктів первинного фінансового моніторингу. *Вісник ЖДТУ*. Серія «Економічні науки». 2015. № 4(74). С. 201-212.
37. Стечишин Т. Б. Проблеми формування системи фінансового моніторингу в банківській сфері України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія "Економічні науки". 2014. №8. С. 183–187. – URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_08/311.pdf
38. Тесленко В. І. Становлення національної системи фінансового моніторингу та її роль у боротьбі з організованою злочинністю. *Боротьба*

- з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2013. № 1. С. 280–287.
39. Франчук В. І. Особливості організації системи економічної безпеки відкритих акціонерних товариств в умовах трансформаційної економіки : монографія. ЛьвДУВС, 2010. 440 с.
40. Хвалінський С. О. Оцінка критеріїв ризику відмивання коштів та фінансування тероризму в Україні в умовах глобалізації. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Економічні науки"*. 2014. №7. С. 156–159. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DO WNL OAD=1&Image_file_name=PDF/Nvkhdu_en_2014_7\(1\)__43.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DO WNL OAD=1&Image_file_name=PDF/Nvkhdu_en_2014_7(1)__43.pdf)